Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 44(378)** **11 ЛІСТАПАДА 1998 г.**

Малітва за беларускую мову

О ўсемагутны Божа, уладар неба і зямлі!

З дзіцячым даверам маім Цябе прашу: не пакідай нас і заставайся з намі. Выслухай жа нашы малітвы : няхай людзі, расплюшчыўшы вочы, убачаць, на якой цудоўнай зямлі яны жывуць і пачуюць, на якой мілагучнай роднай, беларускай мове яны могуць размаўляць. Бацька наш, ты ўвесь свет стварыў і Духам Святым усё прасвяціў, ажывіў і ўпрыгожыў. Просім Цябе: надзялі ўсіх нас сілаю, бязмежным даверам, ахвярнаю шчыраю любоўю да Радзімы, дзе мы нарадзіліся, да той мовы, якая засталася нам у спадчыну ад нашых продкаў-беларусаў.

Мы, дзеці беларускага народа, імкнемся сумленна выконваць Тваю волю і запаветы Твае. У шчырай пакоры просім Цябе: злітуйся над тымі, хто адрокся ад сваёй мовы, даруй ім грахі, бо ці ёсць большы грэх, чым адрачэнне ад продкаў сваіх, ад каранёў, што жыццё нам далі. Прасвятлі, Госпадзі, іх розум, здымі чорную плёнку з воч іхніх. Хай ўспомняць яны, адкуль яны, хто яны, хай не цураюцца сваёй мовы, сваёй Радзімы. Божа міласэрдны, злітуйся над тымі, хто зневажае нашу мову, наш народ, нашу гісторыю, не карай іх жорстка, бо не ведаюць яны, што твораць.

Прашу Цябе, Святы Ўладыка, пашлі нашаму народу еднасць, згоду і паразуменне нашым людзям у адносінах да сваёй Радзімы Беларусі.

Ухвалі, Ойча, працу настаўнікаў, пісьменнікаў, вучоных і ўсіх іншых патрыётаў -беларусаў на карысць Адраджэння мовы нашай беларускай.

О, наймагутны Божа, зрабі так, каб мы, дзеці Беларусі, ніколі не пакідалі нашай беларускай мовы, а наадварот, усім сэрцам любілі яе. А таксама не пакінь, Божа, тых людзей, якія смуткуюць і тужаць на Радзіме сваёй, і асабліва тых, хто паддаўся спакусам, што адводзяць ад веры ў Беларусь. Пашлі беларускаму народу сваіх служак, якія набожным жыццём вялі б наш люд да лепшай долі, да свядомага служэння Айчыне. Пачуй, Божа, малітву маю і зрабі тое, аб чым прашу! Аман.

(Заяц Марыя, вучаніца 9 класа сярэдняй школы № 169)

Дзяды ў Лошыцы

31 кастрычніка. Менск.

Сёння, а 12 гадзіне, ля крыжа ахвярам палітычных рэпрэсій ў Лошыцы, адбылася памінальная імша.

Прадстаўнікі праваслаўнай і каталіцкай канфесій, айцец Георгій і айцец Ігар, адслужылі малебны за душы бязвінна загінуўшых.

Вядовец - намеснік старшыні ТБМ імя Ф. Скарыны, сп. А.Трусаў, падзякаваўшы святарам, прапанаваў прысутным ускласці вянкі і паставіць свечкі да магілаў і хвілінай маўчання ўшанаваць памяць ахвяр. Потым пачалася грамадзянскай імша, на якой выступалі прадстаўнікі розных дэмакратычных партый і рухаў: намеснік старшыні БНФ Ю.Хадыка, намеснік старшыні аб'яднанай Грамадзянскай партыі А. Дабравольскі, кіраўнік Партыі здаровага сэнсу І. Каравайчык, прадстаўнікі Беларускай Сацыял-дэмакратычнай грамады, рады БНФ Ленінскага р-на, рады БНФ імя Т.Касцюшкі Кастрычніцкага р-на, грамадска-маладзёжнага аб'яднання "Хлоя" і іншыя.

У сваіх прамовах выступоўцы нагадалі аб тых трагічных падзеях, якія адбыліся тут. Сёння на Беларусі паднімаюць

галаву тыя, хто хацелі б вярнуць сталінскую дыктатуру і каб не паўтарыліся новыя Гулагі, Курапаты, Лошыцы, трэба ўсім людзям супрацьстаяць спробам бальшавіцкага рэваншу. Апірышчам у такім змаганні будзе нацыянальная свядомасць, гістарычная памяць, мова і імкненне людзей жыць у вольнай незалежнай краіне.

Т.Антончык

Народны ўніверсітэт у Лідзе

З 14 лістапада ў Лідзе пачынае заняткі Народны ўніверсітэт. Заняткі будуць прайходзіць у Доме Паляка кожную суботу з 14.00 да 19.00 і кожную нядзелю з 9.00 да 14.00.

Прэзентацыя ўніверсітэта адбылася 8 лістапада. На прэзентацыі прысутнічалі і мелі слова Юры Хадыка, прафесар і доктар навук, Уладзімір Тарасаў, пафесар і доктар навук, Валянцін Голубеў, кандыдат навук, Генадзь Быкаў, старшыня Свабоднага прафсаюза Беларусі.

Восем тыдняў у верасні-кастрычніку

Прыватны агляд беларускага друку

Самаліквідацыя "Нашай Нівы" Забудзьмася на Вільню, ратуйма Косава! (Звязда)

Восень — пара вынікаў, калі ўжо відаць, што з запланаванага на год адбудзецца, а што — не. Папярэднія вынікі такія, што беларускае інфармацыйнае поле застаецца без зменаў. Пра ягоны стан сведчыць тое, што ў верасні я проста не здолеў набраць матэрыялу для агляду, які, не прэтэндуючы на поўны ахоп, адлюстроўвае прыватнае кола чытання, асабістыя зацікаўленні і прыхільнасці, выніклыя з патрэбы чытаць па-беларуску. Вось жа за два месяцы ўрэшце назбіралася ўражанняў, каб падзяліцца з чытачамі "Нашага слова".

Наймацнейшае ўражанне — асаблівая разрэджанасць беларускай думкі. Бурлівыя палітычныя падзеі, эканамічныя глыбокія ўзрушэнні неяк ратуюць газеты ад чыстых палосаў. "Звязда" запаўняе лішак плошчы астралогіяй, псіхалогіяй ды эсхаталогіяй — нізкага гатунку. У горшым становішчы "Наша Ніва", бо спецыфіка культурніцкага выдання робіць яе вельмі адчувальнай да дэфіцыту думак.

Пагартаўшы нумар з 16 старонак я выявіў, што калі адкінуць лісты падтрымкі, перадрук з расейскага "Огонька" на далёкую ад Беларусі тэму, практыкаванні пачаткоўцаў (эпікон /грамафон) ды тое, што ўжо чыталася з радыётрыбуны "Вострай брамы", то застанецца пяць старонак больш-менш арыгінальных публікацый. Трэцяя частка.

Раней я з цікавасцю чытаў у "НН" чатыры - шэсць старонак мінімум, сёння — дзве - тры максімум, хаця засталіся ранейшымі і мае зацікаўленні і кірунак выдання. Гэтак сама сумна чытаць хваляспевы тарашкевіцы, падзякі чытачоў за сапраўдную мову, сустракаючы побач непісьменныя для беларуса пераносы: ***"грамад - зянская", пад - зеленыя"***. Не пасуе гэта да ***"першай беларускай газеты"***.

Я пішу пра гэта не для рэагавання адказных таварышаў, а дзеля павагі да "НН". Хай выходзіць і займае першае месца — калі здолее.

Каб падсаладзіць пілюлю заўзятарам "Нашай Нівы" прапаную параўнаць ейныя "агрэхі" з прэм'ерай новай рубрыкі ў "Звяздзе" (27.10.98г). Назва: "Свет і мы". Змест: " месца Беларусі ў свеце". Аўтары: спецыялісты Группы па даследванню праблем еўрапейскай інтэграцыі Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта. Тэкст: "Са свайго боку сербы не збіраюцца аддаваць албанцам край Косава, на якім трымаецца амаль уся гісторыя сербаў. Уявіце сабе, каб палякі аддалі Кракаў, ці расіяне — Маскву або Піцер". Пытанне: ці так цяжка ўявіць нешта такое беларусам, калі яны страцілі Дзвінск, Смаленск — перадусім — Вільню? (вось дзе да месца параўнанне з Масквой). Косава не сталіца, але край багаты карыснымі выкапнямі). Ці не перажылі падобныя страты англічане, венгры, датчане? Адказ: усё так, але падобныя сумненні ўласцівыя беларускаму, а не ўсесаюзнаму менталітэту.

У пэўным сэнсе "Наша Ніва" — ацалелая частка "беларускага Косава", г.зн. асноваў нашага духу. Тым болей хочацца бачыць не ейны заняпад, але росквіт.

Д.Ж

Беларускія СМІ пра беларускую мову

Агляд і каментары Язэпа Палубяткі

Можна з упэўненасцю сказаць, што тая частка грамадства, якая нічога не зрабіла ў абарону беларускай мовы, анічогачкі не зробіць і ў абарону расейскай. Яны так і будуць корпацца на сваіх дзецішчах, а калі вылезуць з баразны, то убачаць, што "их прекрасный, красивый, и интелегентный язык" ужо такім не з'яўляецца ...

Наталля Шчасная
Народная воля 23.10.98г.

Беларуская мова перажыла, кажучы словамі паэта, "панскі здзек, чэкісцкія чысткі, рогат імперскі, вырак фашысцкі". Усімі сродкамі нам уводзілі ў вушы, што наша мова "хамская, деревенская, мужыцкая" супрацьпастаўляючы яе рускай — сапраўды багатай, але не адзінай такой у свеце. Кожная мова сярод мноства іншых — і адметная, і прыгожая, і найдаражэйшая яе носьбітам. Нельга цалкам не пагадзіцца з Францішкам Багушэвічам, які пісаў, што беларуская мова такая ж "людская, як і французская, альбо нямецкая, альбо іншая якая".

Існуе мова як асноўная адзнака нацыі — жыве і народ, калі ж знікае мова, то знікае і народ, асімілючыся з іншым народам.

Іван Лепешаў, прафесар
Народная воля 23.10.98г.

А што родная апынулася ў цяжкім становішчы, у многім вінаваты самі пісьменнікі. Напішыце цікавы твор, — разважаў прэзідэнт, — каб яго чытаў народ, тады паступова загавораць і ўсе па-беларуску. А пакуль гэтага няма, то дэкрэтам нельга нікога прымусіць карыстацца мовай.

Канешне, уся гэтая дэмагогія, як і ў іншых выпадках асталася без адказу.

Яфім Івановіч
Наша Ніва 26.10.98 г.

Беларуская мова вось ужо колькі дзесяткаў гадоў існуе менавіта як нізка купінаў сярод інакшага, не свайго свету. Яна большая ці меншая, гэта не істотна.

Сяргей Харэўскі
Наша Ніва 26.10.98г.

Сёння ў Беларусі ўжо тысячы людзей падтрымліваюць адраджэнне роднае мовы і нацыянальную культуру

Дзень мовы
"Наша Ніва" № 20

З ... палажэнняў Канстытуцыі і законаў Рэспублікі Беларусь вынікае, што пытанні, накіраваныя на зніжэнне дзяржаўных гарантыяў існаванне беларускай мовы, у тым ліку прыніжэння яе ролі ў параўнанні з іншымі мовамі не могуць выносіцца на рэспубліканскія рэферэндумы.

Тым самым, вынікі рэферэндума ў часткі падання рускай мове роўнага статуса з беларускай, а таксама ў часткі ўсталявання новай сімволікі з прававога пункту погляду з'яўляецца мізэрнымі і належаць адмене.

Міхаіл Пастухоў
"Пагоня" 25.10.98г.

Натуральнае моўнае асяроддзе яшчэ застаецца ў вёсцы, а ў вялікіх гарадах адраджэнцы гуртуюцца ў суполкі і сябрыны, каб адгарадзіцца ад чужога вонкавага пабытовага свету. Досвед апошніх дваццаці гадоў паказаў на нетрываласць моўных аўтаноміяў, якія не разрастаюцца і не зліваюцца, як таго можна было б чакаць, а разбураюцца звонку.

Дзень без чужога слова
"Наша Ніва" № 20

Калі тую мову, якой я пішу. якой я размаўляю, якой я дыхаю, якой я жыву, нехта хоча забараніць — некуды адыходзіць роспач і мне робіцца смешна. Як забараніць жыццё? Як можна перакрэсліць гісторыю маёй краіны? Майго народу? Як? ..

Юры Чарнякевіч
Наша Ніва № 18

" ... каб не ўмерлі!"

"Навошта гвалтуеш сябе, беларус?"

Гэта словы выпускніцы Плешчаніцкай СШ № 1 Лагойскага раёна Алёны Літвін, якая прымае ўдзел у конкурсе творчых работ "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай...". Не ўстрымаемся, каб хоць заканчэнне яе не прывесці, дзе аўтар распавядае пра хлопца, што заняў першае месца на Рэспубліканскай алімпіядзе па нямецкай мове. "І гэта нядзіўна, бо ён больш года пражыў у Германіі. "Ну а ты ўсё жыццё пражыла ў Беларусі, таму проста абавязана заняць месца па беларускай мове" — падбадзёрвала мяне маці, на што я ёй адказала: "Ой, мамка, у тым і бяда, што не ведаю я, куды трэба ехаць, у якую краіну, каб хоць год паразмаўляць пабеларуску".

Ой, стамілася я тлумачыць вам тое, што вы самі павінны добра разумець. У мяне такое пачуццё, як, мабыць, было ў Галілея, калі ён імкнуўся прымусіць сваіх сучаснікаў паверыць у тое, што яму здавалася прапісной ісцінай, якая не патрабуе апіякіх доказаў — настолькі яна відавочная, а іменна ў тое, што Зямля — верціцца.

І ў мяне проста апускаюцца рукі, калі я так нічога і не данесла да Вас. Але, чамусьці, у мяне няма пачуцця, што ён данесці беларусу, што ён беларус — справа безнадзейная.

Ну дык што, беларус, пачнём патрохі пераставаць займацца гвалтам над сабою? Мо дазволім сабе быць беларусамі? Мо дадзім нашай сутнасці быць такой, якой яна хоча быць — беларускай?"

Будзем спадзявацца, Алёна і ўсе руплівыя беларускасці, што прыйдзе час і многія нашы суайчыннікі зразумеюць, што нельга адмаўляцца ад роднага, ад чаго не адмаўляецца ні адзін народ у свеце; паверыць, як некалі ж паверылі, што Зямля ўсё-такі верціцца. І мы ўпэўнены, што гэта абавязкова адбудзецца, бо бачым колькі шчырых абаронцаў роднай мовы вырастае ў новым пакаленні, не абцяжараных комплексам шматгадовых прымусовых асіміляцый.

А наш конкурс набірае такі размах, што вымушаны былі перанесці яго заканчэнне на больш пазнейшы час — 19 снежня 1998 г. І паведамляем, што першыя яго пераможцы Вераніка Камароўская з Оршы знаходзіцца па нашай пуцёўцы ў Балгарыі, Наталля Говарава з Менску і Максім Каржыцкі з Віцебску — у Чэхіі, па розных асабістых прычынах не змаглі ажыццявіць сваю паездку ў Балгарыю два іншых вучні.

Падведзены чарговыя вынікі, і журы вырашыла адзначыць творчыя работы наступных удзельнікаў:

Аляксея Бубліса, пяцікласніка з в.Зарэчча Лагойскага р., і **Наталлі Пляшывавай**, шасцікласніцы з г.п. Відзы Браслаўскага р., узнагародзіўшы іх граматамі і ільготнымі пуцёўкамі ў Чэхію (з 3 лістапада па 30 снежня 1998 г.); **Аляксандра Васіленка**, пяцікласніка з Крычава, і **Вольгу Дошчачку**, васьмікласніцу з в. Залужжа Стаўбцоўскага р., — граматамі і ільготнымі пуцёўкамі ў Балгарыю (той жа перыяд); вучняў 7 "А" класа СШ № 2 г. Клецка — граматамі і аднаго вучня (ці вучаніцу) на выбар настаўніцы Шыкуць М.М. ільготнай пуцёўкай у "Зубраня" (з 24 лістапада па 24 снежня 1998 г.).

Хочам заверыць старшакласнікаў у тым, што іхнія ўзнагароды яшчэ наперадзе (справа ў тым, што ўзрост вучняў для паездкі за мяжу абмежаваны 8-ым класам). Таксама паведамляем, што асноўныя вынікі будуць падведзены ў канцы года і пераможцаў чакаюць імянныя падарункі. Спонсарамі нашага конкурсу, ужо выказалі жаданне стаць ТАА "Тэхналогія", Лідская рада ТБШ, фонд "Мы-дзецям" і інш.

Заклікаем да конкурса новых удзельнікаў. Знайдзіце пераканаўчыя словы ў абарону роднай мовы. Можна іх адрасаваць канкрэтным асобам. Мы будзем працягваць друкаваць творы канкурсантаў у сродках масавай інфармацыі, а яны ўжо былі надрукаваны ў газетах "Звязда", "ЛіМ", "Настаўніцкая", "Наша слова", часопісе "Пралеска", паведамленні аб конкурсе таксама былі ў "Рэспубліцы", "Мінскай праўдзе", "Народнай волі", "Зорька" і інш.

Называем прозвішчы тых удзельнікаў, каму будуць уручаны граматы, хаця яны і забылі напісаць, у якім класе вучацца:

А. Купава (Орша), Л. Туціна (Ляхавіцкі р.), Н. Квенцер, В.Шырвель і А. Думная (Дзяржынск), Л. Кахнюк і Т.Рамковіч (Іванаўскі р.), П.Зайцаў і М. Максіменка (Гомель), В.Юхновіч (Жлобінскі р.).

Таксама прадстаўляем прозвішчы адзінаццікласнікаў, якім будуць уручаны граматы і якія сталі кандыдатамі на іншыя ўзнагароды:

А.Сакалоўскі (Ельчыцкі р.), А.Матарас (Жыткавіцкі р. Гомельскай вобл.), Т.Максіменка (Горацкі р.), В.Шылава (Магілёў), А. Паўлава (Мсціслаўскі р. Магілёўскай вобл., В.Алесьпка (Мёрскі р.), С.Гапанёнак (Глыбокае), І.Грудзінская (Глыбоцкі р. Віцебскай вобл), В.Базылёва, К.Лутчанка, А.Рынкевіч (Менск), А.Баран (Маладзечанскі р.), Т.Мафеення (Любанскі р.), Ю.Глазко (Мар'іна Горка), А.Лютаровіч (Барысаў), С. Кастрамічова (Капыль), В. Мазан (Нясвіж, Менскай вобл.); А. Барушка, І.Канеучва (Бяроза), С.Сачэнка (Баранавіцкі р.), Л.Наўмік (Ганцавічы), В. Лубягіна (Лунінецкі р.), А.Калесніковіч (Пінск), Л.Бут-Хусаім (Пінскі р.), Ю. Ігнацюк, А.Пашкевіч (Кобрынскі р.), І Труханавец (Столінскі р. Брэсцкай вобл.); С.Свіла (Астравец), Дз.Шайпак (Ваўкавыскі р.), А.Дзінман (Масты), Л.Балашова (Наваградак), В.Шарстабітава (Слонім), Т.Радзюкевіч, А. Фільчук (Ліда), І.Грыц, У. Міхалькоўч (Лідскі р. Гародзенскай вобл.).

Мы шчыра ўдзячны за выказаныя думкі А.М. Гарбачову заслужанаму работніку культуры, ветэрану вайны і педагагічнай працы з Кіраўскага р., В.Я.Дзярбенька, кіраўніку клуба "Духоўнае адраджэнне" з Полачвычы, А.І.Вішнеўскай, кіраўніку гурта "Беларусазнаўства" з Віцебскага ўніверсітэта, а таксама многім настаўнікам, што працуюць з дзецьмі дзеля Бацькаўшчыны.

Алесь Лозка,
старшыня аргкамітэта конкурса ТБШ.

Улюбёнай у роднае слова

Маці — святое, самае дарагое для кожнага чалавека. Яна дае жыццё, вучыць, выхоўвае. З ёю атаясняюць Радзіму. "Радзіма — маці кліча!" — гучаў вядомы заклік у цяжкую гадзіну ваеннага ліхалецця. Сёння Радзіма — Маці кліча сваіх сыноў і дачок адрадзіць сваю забытую многімі мову, галоўны атрыбут нацыянальнай культуры. Беларуская мова — Матчына мова, часта можна пачуць, і адразу становіцца зразумела — гэта мова тваёй Радзімы, якой кольвечы хтосьці не па ўласнай віне вымушаны быў здрадзіць, ды і зараз працягвае, карыстаючыся мовай суседняй дзяржавы, здраджваць нават не падазраючы.

Глыбокае ўсведамленне ўласнай ролі і актыўная грамадзянская пазіцыя вылучыла Браніславу Іванаўну Грэскую, інжынера-тэхнолага Механічнай вытворчасці Менскага аўтазавода ўключыцца ў барацьбу за адстойванне роднай, Матчынай мовы, мовы нашай Бацькаўшчыны. Гэта нялёгкі шлях для жанчыны, што мае дваіх дзяцей. Смелы і сапраўды патрыятычны ўчынак. Дзякуючы ёй на Менскім аўтазаводзе дзейнічае суполка Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Быць сябрам таварыства сярод расейскамоўнага панцыру — гэта таксама патрыятычны ўчынак. Суполка невялікая, і пакуль што робіць невялікі, але пачэсны ўклад у стварэнне беларускамоўнага асяроддзя, прапаганду роднага слова ўласным прыкладам, азнаямленнем з гераічнымі старонкамі Беларусі, з яе славутымі продкамі, іх запаветамі, працягам якіх павінны стаць мы, сучаснікі і нашы нашчадкі. Сёння такія асобы не часта могуць пачуць у свой адрас добрае слова, слова ўдзячнасці. Не заахвочваe такіх і кіраўніцтва. Але шмат хто разумее, што пакуль ёсць такія, Беларусь не загіне, не стане бязмоўнай. Паступова вернецца мова да народа, аднятая калісьці ў задушных абдымках з краінай - суседкай.

4 снежня ў Браніславы Іванаўны круглая дата з дня нараджэння. Рада ТБМ Заводскага раёна г. Менска шчыра віншуе сваю сяброўку. Зычыць ёй далейшых поспехаў у вытворчай і грамадскай працы, моцнага здароўя, сямейнага шчасця і дабрабыту, і здзяйснення нашых агульных мараў — неадваротнасці плыні адраджэння нашага Роднага краю.

Мікола Лавіцкі,
старшыня Рады ТБМ
Заводскага раёна г.Менска.

Зварот

прыняты 22 кастрычніка 1998 г. на мітынгу, арганізаваным ТБМ імя Францішка Скарыны і Маладзёжным грамадскім аб'яднаннем "Хлоя" у падтрымку беларускамоўнай адукацыі і ў знак пратэсту супроць зачынення беларускамоўных школ і класаў.

Шаноўныя педагогі! Грамадзяне Беларусі!

Звяртаемся да вас з трывожнаю весткаю. Незаўважна для большасьці, мы, насельнікі Беларусі, перайшлі небяспечны дзеля існавання нацыі рубеж і адышлі ад існуючых агульначалавечых паняццяў і каштоўнасьцяў. Усімі народамі шануецца і развіваецца мова сваіх продкаў, якая знаходзіцца пад асаблівай абаронай дзяржавы, што ў Беларусі з'яўляецца ганебным выключэннем.

Гісторыя нашага народа сведчыць, як на працягу многіх гадоў вынішчалася нашая родная мова і школа. Нават нягледзячы на прыняты нядаўна закон аб роўнасці моў, адбываецца гвалтоўнае выцісканне беларускае мовы моваю расейскаю. 5-6 гадоў таму ў нас прымалася ў беларускую школу болей за 70 % першаклясьнікаў, а ў апошнія гады - меней за 30 %, у сталіцы Беларусі толькі 7,3 % (у 1997/98 гг.) ад колькасьці ўсіх менскіх школьнікаў. За гэтаю ганьбаю са здзіўленнем назірае ўвесь свет, аб чым нашыя афіцыйныя СМІ маўчаць. Не цяжка падлічыць: калі падзенне будзе працягвацца з такою пэрыядычнасцю, дык ужо праз 2-3 гады на беларускае зямлі не застанецца аніводнае (!) беларускае школы.

Ганьбаваньне ўсяго роднага, нацыянальнага асіміляваным чыноўніцтвам адбываецца пад выглядам "волі народу", зыходзячы "з пажадання бацькоў аб выбары мовы навучання". Той, хто яшчэ не развучыўся думаць, разумее, што на самой справе гэта не так. Бацькі не могуць абраць родную мову навучання, бо ім навязваюць чужую.

Шаноўныя беларускія педагогі! Дзякуючы Вам, яшчэ навучаецца на мове Бацькаўшчыны каля 500 тысяч дзяцей.

Шаноўныя бацькі і грамадзяне Беларусі! У Вас ёсць права патрабаваць роднамоўнага навучання для сваіх дзяцей.

Вось ужо колькі гадоў ТБМ і ТБШ збіраюць факты па дыскрымінацыі беларускае мовы. Прозвішчы яе знішчальнікаў будуць занесеныя ў адмысловую "шэрую кнігу" дзеля памяці нашчадкам. Жадаем Вам быць чыстымі і сумленнымі перад далёкімі продкамі і цывілізаванымі нашчадкамі.

Жыве беларуская мова - жыве Беларусь!

Нашы інтэрвію

"Хачу вывучаць славянскія мовы ..."

На пытанні рэдакцыі адказвае пераможца рэспубліканскай алімпіяды па беларускай мове вучаніца СШ №1 г.Масты Алена Дзінман.

— Алена, перш за ўсё віншую з пермогай. Ваша ўражанне ад алімпіяды?

— Дзякую за віншаванне. Уражанне даволі важкае. Я яшчэ раз упэўнілася, што вучні любяць родную мову, удасканальваюць свае веды, даюць грунтоўныя адказы, паспяхова спраўляюцца з заданнямі, якія даволі складаныя. Як вядома, раней алімпіяды праходзілі ў Менску, сёлета ў розных гарадах Беларусі. Наша алімпіяда адбылася ў Гародні.

— Што ўваходзіла ў алімпіяду па беларускай мове?

— Яна праходзіла ў чатыры туры. Першы — лінгвістычны, неабходна было выканаць 10 заданняў па лінгвістыцы. Набрала 57,5 бала. Далей былі водгук, вуснае выказванне, дыктант. Я пісала водгук на верш паэта Сяргея Законнікава, які ацэнены ў 22 балы. Вуснае выказванне на тэму "Простае шчасце людское" ацэнена ў 23 балы. За дыктант паводле Тараса Хадкевіча налічана 15 балаў. Усяго атрымала 117,5 бала.

— Алена, скажыце, вы любіце беларускую мову ці гэта збег абставін?

— Шчыра сказаўшы, люблю мовы, беларускую таксама. Больш глыбока роднай мовай стала цікавіцца з дзевятага класа, вывучаю паглыблена.

— Відаць, у гэтым вялікая заслуга настаўніка мовы.

— Так, беларускую мову цікава і з любоўю да справы выкладае настаўніца Галіна Уладзіміраўна Махамет. Мы многа выконваем творчых работ. Галіна Уладзіміраўна заўсёды падтрымлівае мараль, дае парады, займаецца дадаткова, дае дадатковую літаратуру. Наведваю часта бібліятэку, у чытальнай зале многа чытаю, люблю займацца з часопісамі "Роднае слова", "Маладосць", "Беларускі гістарычны часопіс".

— Ведаю , што вы пішаце вершы. Калі пачалі пісаць? Хто ваш любімы паэт?

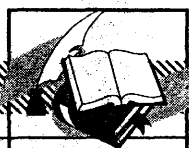
— Так, пішу, і даўно, з чацвёртага класа. А пастаянна пішу вершы з восьмага класа. Нядаўна надрукаваныя ў часопісе "Бярозка". Добрыя кансультацыі дае Галіна Уладзіміраўна. Арыентуюся на Максіма Багдановіча.

— Алена, цікавасць да беларускай і іншых моваў — гэта сур'ёзна? Неўзабаве закончыце школу. Куды далей?

— Думаю, што занятак мовай стане справай майго жыцця. Мне падабаецца фанетыка. Пасля заканчэння хачу вывучаць славянскія мовы, буду рыхтавацца да паступлення на адпаведны факультэт у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт.

— Што ж, жадаю ажыццяўлення пастаўленай мэты!

Гутарыў
А. САБАСЦЯН.

Весткі з Варшавы

У сярэдзіне кастрычніка ў Варшаве адбылася 3-я Міжнародная канферэнцыя па правах чалавека. У канферэнцыі прынялі ўдзел каля 700 удзельнікаў з 39 краін свету. Беларуская дэлегацыя складалася з прадстаўнікоў БНФ, АГП, БСДГ, ТБМ, незалежных прафсаюзаў, Хартыі-97 і іншых грамадскіх арганізацый. Сярод іх былі дэпутаты ВС 12 і 13 склікання, сваякі тых людзей, якія пацярпелі ад свавольства сённяшняй улады.

На пленарных пасяджэннях канферэнцыі выступілі Станіслаў Шушкевіч і Андрэй Саннікаў. На шматлікіх секцыйных сустрэчах прадстаўнікі Беларусі расказалі аб шматлікіх парушэннях правоў чалавека на Беларусі ў самых розных сферах. Было адзначана, што сярод гэтых парушэнняў ёсць і такое, як немагчымасць грамадзян Беларусі атрымаць поўнацэнную адукацыю на роднай, беларускай мове, а таксама разнастайную інфармацыю па-беларуску. Удзельнікі канферэнцыі звярнулі на гэта пільную увагу, бо падобная сітуацыяназіраецца, напрыклад, у Кітаі, дзе 20 мільённае ўйгурскае насельніцтва падлягае прымусовай кітаізацыі (у тым ліку і ў сферы адукацыі). Сярод удзельнікаў канферэнцыі была распаўсюджана даведка аб дзейнасці ТБМ.

У рэзалюцыі канферэнцыі прысвечанай парушэнням правоў чалавека на Беларусі, адзначана між іншым, і аб дыскрымінацыі беларусаў на роднай зямлі па моўнай прыкмеце.

16 кастрычніка 1998 года ў адзінай на ўсю Варшаву славянскай кнігарні Яна Забродскага (беларуса з Беластоцчыны) адбылася прэзентацыя чарговай кнігі доктара філалагічных навук, прафесара Базыля Белаказовіча "Паміж Усходам і Захадам. Са спраў фармавання беларускай народнай сьвядомасці".

Кніжка выйшла ў свет у гэтым годзе ў Беластоку і ўтрымлівае чатыры асобныя раздзелы:

1) Беларускія карані Адама Міцкевіча;

2) Крыніцы станаўлення сучаснай беларускай народнай сьвядомасці;

3) Матэрыял прысвечаны дзейнасці Мікалая Янчука у пачатку ХХ ст.ст.;

4) Францішак Скарына ў працах Мікалая Янчука.

Значныя фрагменты гэтай кнігі пададзены аўтарам па-беларуску і маюць цікавыя ілюстрацыі. Праца сп. Базыля выйшла ў серыі: Бібліятэка Беларускага Літаратурнага таварыства "Белавежа", дзякуючы рэдактару Яну Чыквіну, які таксама быў на сустрэчы і бліскуча прадставіў удзельнікам сустрэчы аўтара кнігі. Сп. Белаказовіч вельмі цікава расказаў пра тое, як ён напісаў свой твор і падзяліўся творчымі задумамі. Потым была цікавая дыскусія, у якой абмяркоўваліся розныя бакі біяграфіі Адама Міцкевіча і роля розных хрысціянскіх канфесій у ХІХ ст. у стаўленні самастойнай беларускай самасвядомасці. Сярод прысутных былі паэт Сяргей Законнікаў, гісторык і архівіст Віталь Скалабан і аўтар гэтых радкоў, а таксама прадстаўнікі беларускай амбасады. На сустрэчы было распаўсюджана некалькі дзесяткаў асобнікаў газеты "Наша слова", а сп. Базыль ахвяраваў на ТБМ пэўную суму грошай.

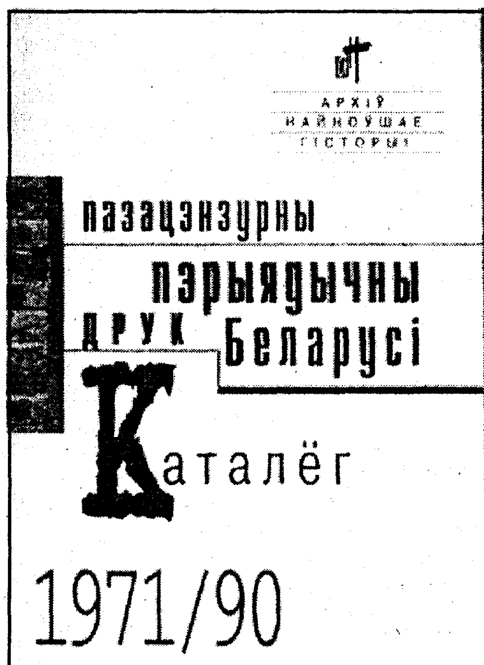
Алег Трусаў.

Шаноўныя сябры !

Радыя паведаміць пра выхад Каталогу **"Пазацэнзурны пэрыядычны друк Беларусі (1971 -1990)"** Каталог сведчыць пра існаванне традыцыяў вольнага слова і незалежных грамадскіх ініцыятываў у Беларусі.

Архіў Найноўшае Гісторыі, на аснове калекцыяў якога падрыхтаваны Каталог, мае намер і далей працягваць сваю дзейнасць па фіксацыі і сістэматызацыі сведчанняў і гісторыі беларускага грамадства.

З павагай Алег Дзярновіч, дырэктар архіву Найноўшае Гісторыі.

> **"Калі ж дазволіш, Божа,**
> **мне ў мой край вярнуцца**
> **з выгнання горкага,**
> **каб дома апынуцца ..."**
>
> *Адам Міцкевіч*

Менская выстава

Беларуская Акадэмія Выяўленчага Мастацтва распачала шматгадовы праект "Беларускае мастацтва на мяжы тысячагоддзяў".

Першая яе выстава прысвечана двухсотгоддзю геніяльнага паэта-суайчынніка Адама Міцкевіча.

Зараз некаторыя раздумваюць, якому народу належыць творчасць Адама Міцкевіча. Нарадзіўся ён на Беларусі, заўсёды называў сябе ліцвінам (а гэта, як вядома, тое самае, што і беларус), але складаў вершы на польскай мове і менш усяго жыў на сваёй радзіме. А я лічу, што гэта не павінна адыгрываць вялікай ролі. Трэба ведаць толькі тое, што Міцкевіч — таленавіты класік літаратуры і яго спадчыну трэба берагчы ўсім, хто чытае яго творы і разумее іх.

Беларускія мастакі адгукнуліся на такую знамянальную падзею ў нашым жыцці і ў Нацыянальным мастацкім музеі з 27 жніўня дэманструюць сваю выставу, якую, як я казала, прысвяцілі Адаму Міцкевічу.

Містыкай старажытных беларускіх паданняў напоўнены творы мастака Вішнеўскага Уладзіміра Мікалаевіча. З гэтымі легендамі неразрыўна быў звязаны і Міцкевіч.

Яркія акварэльныя малюнкі Славука Валерыя Пятровіча нагадваюць нам пра тое, што беларусы — перш за ўсё вясёлы, здольны на гумар народ з багатай фантазіяй. Героі твораў мастака - назвычайныя асілкі - волаты, грозныя лятучыя цмокі, якіх прыдумалі простыя беларусы.

Цікава адлюстраваў жыццё Міцкевіча Альшэўскі Віктар Уладзіміравіч. Шмат у якіх краінах пабываў паэт, шмат чаго пабачыў ... Яго вучоба, выкладчыцкая, рэдактарская і легіянерская дзейнасць прагледжваюцца тут вельмі яскрава. Аскетычны, трошкі меланхалічны твар з мэтанакіраваным позіркам. Паэт цвёрда верыць у сваю зорку і ўпэўнена ідзе наперад.

Бяскрайнія прасторы роднай Беларусі з блакітным небам і з засыпанай снегам зямлёю бачу на карцінах Бараноўскага Анатоля Васільевіча. Як іх любіў Адам Міцкевіч, калі так пісаў:

... Бацькоўскі край, ты як здароўе тое:
Не цэнім маючы, а страцім залатое —
Шкада, як і красы твае, мой родны краю.
Тугою па табе тут вобраз твой стваряю.

Уразіла мяне сваёй бязвыхаднасцю карціна Селяшчука Мікалая Міхайлавіча "Злашчасны адвячорак". Колькі ў ёй смутку і болю! Усё на зямлі згубіла сваю каштоўнасць — людзі забылі Бога, жахлівае вогнішча пануе навокал. Д'ябал лётае над няшчасным краем і звярыным позіркам аглядае грэшнікаў — ён нават вочы прыплюшчыў, так смакуе тыя пакуты, якія падрыхтаваў усім тым, хто не змог процістаяць яму ...

" Край мой родны" — карціна ТоўсцікаЎладзіміра Антонавіча гаворыць пра цяжкі лёс беларусаў, пра іх гора. Нават каляровыя ўзоры, што заўсёды ткалі майстрыхі, у фарбах якіх увасаблялі сваю надзею на лепшае жыццё накладваюцца не інакш як на чорны колер журбы ...

Карціна Янушкевіча Фэлікса Язэпавіча "Кубачак турэцкай кавы" нагадвае пра жыццё паэта ў эміграцыі ў Турцыі. Мары Міцкевіча пра Беларусь змешваюцца ў думках з выявамі Усходу ... Толькі чароўны пах турэцкай кавы — адзінае, што суцяшае паэта на чужыне.

Зямля навагрудская, край мой родны ...

Кожная карціна, пастаўленая тут, прасякнута " міцкевічаўскім" духам, у кожнай знаходзіцца маленькі ўнутраны свет паэта. Вобраз адзінакаханай паэта — Марылі, вобразы сяброў, апавяданні бацькі пра "Пана Тадэвуша" і гонар за свой народ, актыўная дзейнасць за мяжой і туга па Навагрудскім краі з яго прыгожым Нёманам і таямнічым возерам Свіцязь — гэта заўсёды было разам з паэтам, дзе б ён ні быў ...

Міцкевіч — адна з ярчэйшых зорак на небасхіле беларускай літаратуры і вельмі добра, калі гэта адзначаецца тымі, чыю мову ён так цаніў і паважаў. Я кажу:"Дзякуй" арганізатарам гэтай выставы. Хай дапамажа Бог усім людзям, неабыякавым да нашай культуры!

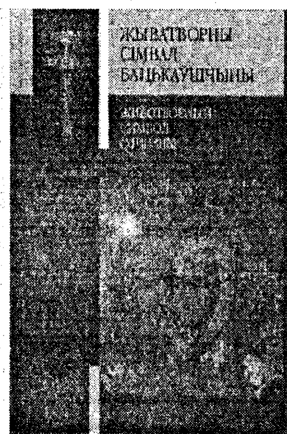
А.Епіхава
студэнтка
Беларускага Універсітэта Культуры.

Арлоў у Лідзе

21 - 22 кастрычніка адбылася чарговая сустрэча, наладжаная Лідскімі радамі ТБМ і ТБШ. На гэты раз у Ліду завіталі слынны беларускі пісьменнік, адзін з самых найлепшых аўтараў гістарычнай прозы Уладзімір Арлоў і вядомы бард, супрацоўнік газэты "Наша Ніва" Зміцер Бартосік. Першая сустрэча з гасцямі адбылася у цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы , на наступны дзеньь зранку Уладзімір Арлоў і Зміцер Бартосік завіталі ў школу № 8 і напаследак яны наведалі Бердаўскую школу (Лідскі раён). Гасцей прымала розная аўдыторыя: і старшакласнікі, і людзі дарослыя, тыя, каму было цікава пачуць беларускае слова. Уладзімір Арлоў надзвычай цікава распавёў пра гісторыю нашай Айчыны, пра тое, як ён, гісторык па адукацыі, стаў літаратарам. Зміцер Бартосік праспяваў некаторыя са сваіх шматлікіх песень. Аўдыторыя не заставалася абыякавай да гасцей. Па тых пытаннях, якія задаваліся ім, і асабліва Уладзіміру Арлову, відавочна, што нашая моладзь цікавіцца гісторыяй, яна хоча ведаць, кажучы словамі самога Уладзіміра Арлова, "свой радавод". А калі моладзь хоча гэта ведаць, значыць, не ўсё яшчэ страчана.

Прынамсі, у мяне, як заўсёды ад такіх сустрэч, склалася найбольшае ўражанне. І настрой адразу падняўся, хоць перад самой сустрэчай яго ў мяне, наогул, не было. Справа ў тым, што перад самой сустрэчай я сустракалася з адным вельмі блізкім мне чалавекам (жанчынай). Тая пацікавілася, куды гэта я так спяшаюся. Пачуўшы ў адказ: "Да Арлова на сустрэчу!", мая знаёмая зрабіла зьдзіўленыя вочы і спытала: "А хто гэта?". "Вельмі вядомы беларускі пісьменнік", — адказала я.

"А, беларускі!", — мая знаёмая не хавала свайго расчаравання, — " я не чытаю беларускіх пісьменнікаў". На маё пытанне, чаму, яна адказала, што яны нічога добрага не пішуць. Дзіўная ў нашай краіне складваецца сітуацыя: пісьменнікаў сваіх мы не ведаем, аб чым яны пішуць, таксама, але маем права лічыць, што пішуць гэтыя пісьменьнікі дрэнна. Гэта ўжо традыцыя такая. Вельмі шкада, што і ў гэтым годзе нашаму Васілю Быкаву Нобеля не прысудзілі. Калі б нарэшце хтосьці з нашых пісьменьнікаў стаў Нобелеўскім лаўрэатам, магчыма, сусвет іншымі вачыма пачаў бы глядзець на Беларусь.

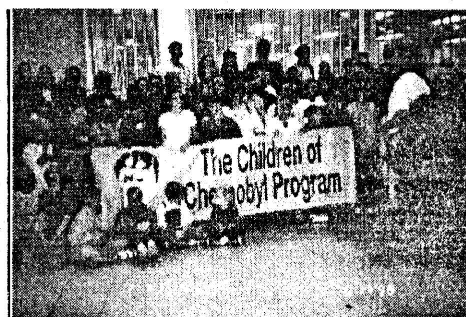

Адна з апошніх кніг У.Арлова

Менавіта, сусвет, бо нашыя суайчыньнікі як глядзелі дасюль, гэтак будуць глядзець і пасля. Патрэбна яшчэ вельмі шмат намаганняў зрабіць, каб навучыць беларусаў лічыць сваю нацыю магутнай, такой, якой яна была ў ВКЛ. А пакуль што ў нас "разруха". Як казаў М.Булгакаў вуснамі свайго героя прафесара Прэабражэнскага: "Калі я буду хадзіць па-за ўнітаз — гэта разруха, калі Зіна будзе хадзіць па-за ўнітаз — гэта разруха..." Да таго часу, пакуль мы не будзем ведаць сваю гісторыю, сваіх слынных людзей, — у нас будзе "разруха".

Лілея Сазанавец.

Дзеці Чарнобыля з Беларусі ў Лондоне, Канада

Вось ужо восьмы год, як мы вітаем дзяцей Чарнобыля ў Канадзе і асабліва ў Лондоне, Антарыё. Восем год таму назад Беларуская дыяспра ў Канадзе пастанавіла прыняць меры дапамогі ахвярам чарнобыльскай аварыі ў Беларусі. Мы заснавалі Канадыйскую Фундацыю Дапамогі ахвярам Чарнобыля ў Беларусі. Мы атрымалі харытатыўны статус, што дало права адлічваць ахвяры ад падаходнага падатку. Да гэтай пары блізу 2.000 дзяцей наведала Канаду. Гэты год у Лондане было 22 дзяцей. Учора 16 кастрычніка адбыўся развітальны абед. Слёзы жалю растання і радасці павароту дамоў да родных мамаў былі на тварах канадыйцаў і беларускіх дзетак. Я меў прыемнасць даваць медычны нагляд. Мушу прызнацца, што не было вялікіх праблемаў. Стан здароўя дзяцей быў задавальняльны. Дзеці пабачылі як можна жыць у краіне эканамічнай і агульналюдзкой свабоды. Я перакананы, што праз некалькі гадоў яны захочуць мець падобнае жыццё ў Беларусі.

Апошнія развітанні на лётнішчы і самалёт нагружаны падарункамі здаецца неахвотна падымаецца ў паветра. Бывайце беларускія дзеткі. Да наступнага году.

Барыс Рагуля,
мэдычны дырэктар
Фундацыі.

Беларуская дзяўчынка атрымоўвае лекарскую дапамогу у Лондане, Антарыё

Утравені гэтага году група прафесараў — нашага унівэрсытэта наведала Менск з мэтай навязаць навуковыя кантакты. Між імі быў праф. Патрык Тыфі. Др.Наталія Міткоўская папрасіла яго агледзець дзяўчынку 15 гадоў з рэдкай хваробай сэрца. Яна не магла катралявць надзвычай хуткага біцця сэрца, што спрычынілася да аслабленне сэрцовага мускулу. Др.Тіфі пабачыў, што адзіная нагода дапамагчы Марыне (прозвішча не падаю бес дазволу пацыенткі). Наш камітэт хутка адгукнуўся на заклік дапамогі. Грошы на падарожжа адразу ж выслалі і 8 кастрычніка Марына была ўжо ў шпіталі ў Лондане і пасля дакладнага аналізу была зроблена патрэбныя аперацыя і Марына ўжо была прысутная на развітальным вечары і цяпер ужо дома ў Менску. Я меў нагоду гутарыыць з яе мамай. Цяжка апісаць словы удячнасці мамы Марыны, слоў падзякі для дактароў унівэрсітэта, жыхарам Лондана ды беларускай дыяспары, якая запачаткавала акцыю дапамогі ахвярам Чарнобыля у Беларусі.

Б.Рагуля.

№ 44(378) 11 ЛІСТАПАДА 1998 г. Наша слова

Культура мовы

Трымацца натуральных формаў

Гістарычна - культурны — а не гісторыка - культурны.

"Другім прызам журы ўзнагародзіла дакументальны фільм "Белавежскі край..." — за публіцыстычнасць і глыбокую распрацоўку тэмы захавання нацыянальнага гісторыка-культурнага багацця Беларусі" ("Літаратура і мастацтва". 7.08.1998г.С.4). *"Кніга "Беларуская літаратура: паўднёва-славянскі кантэкст" паводле шырыні ахопу гісторыка - культурнага матэрыялу, шматаспектнасці праблематыкі... годна дапаўняе сабой нашу славістычную бібліятэку"* (Полымя, 1998. №6 С.316).

Як зразумець тут значэнне гэтага прыметніка: гісторыка-культурны матэрыял, гісторыка-культурнае багацце? Пра якіх гісторыкаў ідзе тут гаворка? Як паказвае семантыка тэксту, аўтары хацелі распавесці пра ***гістарычна-культурнае*** багацце Беларусі, пра ***гістарычна-культурны*** матэрыял. Невыпадкова, у іншых, дагледжаных, месцінах гэтых тэкстаў бачым якраз нармаваныя формы складаных прыметнікаў з першым кампанентам ***гістарычна-***: *"Нерухомыя помнікі гісторыі і культуры ... могуць быць выкарыстаныя ў гаспадарчых і іншых мэтах, калі гэта не наносіць шкоды захаванню помнікаў і ў не парушае іх гістарычна-мастацкай каштоўнасці"* (ЛіМ. 7.08.1998. С.13). *"У чарговым даследванні Г.Твараповіч ... на вялікім гістарычна-культурным матэрыяле ўпершыню ў айчыннай славістыцы разглядае літаратурныя ўзаемасувязі беларусаў і сербаў, славенцаў і харватаў ад самых славянскіх вытокаў да канца 19 стагоддзя"* (Полымя.1998.№6.С.309).

Вельмі крыўдна бачыць гэтакую штучнасць, недарэчнасць і ў падзагалоўку такога значэння выдання, як "Беларуская мінуўшчына. ***Гісторыка***-публіцыстычны ілюстраваны часопіс". 1997.№1 (На вокладцы і на с.1). Чаму не ***гістарычна***-публіцыстычны ... часопіс? Ці гэта часопіс для "публіцыстычных гісторыкаў"?!

У нашым акадэмічным слоўніку у гэтым выпадку падаюцца нарамаваныя, натуральныя формы прыметнікаў гэтага кшталту. Так, двухтомавы "Беларуска-рускі слоўнік" пад рэдакцыяй акадэміка К.Крапівы (Т.1.Мн.,1998,С.323) засведчыў: *"Гістарычна-матэрыялістычны (историко-материалистический), гістарычна-філалагічны (историко-филологический), гістарычна-філасофскі (историко-философский)"*.

Тое самае бачым і ў "Русско-белорусском словаре" 1998 года ды іншых слоўніках. Такая форма гэтых прыметнікаў абгрунтаваная, бо тут прыметнікі-кампазіты складаюцца з двух раўнапраўных кампанентаў (аб'яднаных спалучальнымі аднасінамі) і выяўляюць адзінную прымету, якая вынікае з сумы адзнакаў, названых утваральнымі словамі. Напрыклад, ***гістарычна-філалагічны*** факультэт. Ён спалучае два профілі, мае два аддзяленні: гістарычнае і філалагічнае, што выразна выяўляецца і ў назве. Тое самае і адносна словаў ***гістарычна-філасофскі, гістарычна-літаратурны*** ды інш.

На жаль, неўнармаванымі застаюцца яшчэ многія складаныя прыметнікі гэтага кшталту. У акадэмічных слоўніках бачым тут вялікую разбежнасць. У адных выпадках, як мы пераканаліся, яны фіксуюць натуральныя, нармаваныя формы ***(як гістарычна-філалагічны)***, у іншых — штучныя, неўласцівыя беларускай мове: *фізіка - хімічны (рас.физико-химический), эканоміка-геаграфічны (экономико-географический), эканоміка-матэматычны (экономико-математический), палітыка-эканамічны (политико-экономический)* ды інш.

Але чаму трэба пісаць ***фізіка-матэматычны***, а не ***фізічна-матэматычны***, як гэта патрабуе здаровы сэнс? Да прыкладу, ***фізіка - матэматычны факультэт*** — гэта двухпрофільны факультэт, які мае два аддзяленні — фізічнае і матыматычнае. Як і ***гістарычна-філалагічны***. Аднак слоўнікі патрабуюць у адным выпадку пісаць у адпаведнасці з сэнсам (выражаным паняццем) натуральнае найменне ***гістарычна-філалагічны*** (рас. историко-филологический), а ў іншым — штучнае, небеларускае ***фізіка-матэматычны***.

Пра недарэчнае напісанне складаных прыметнікаў з першаю непрыметнікаваю часткай сведчыць і наступны факт. **У 1994 годзе ў выдавецтве "Народная асвета" выйшаў з друку даведнік: З.Я.Андрыеўская, І.П.Галаў "Руска-беларускі фізіка-геаграфічны слоўнік".** У прадмове яго чытаем: "Слоўнік утрымлівае паняцці і тэрміны па фізічнай геаграфіі ... прызначаны ... для ўсіх, хто цікавіцца фізічнай геаграфіяй". (С.3,4). Дык адкуль тут гэтае ***"фізіка-"*** ў назве слоўніка, калі гаворка ідзе пра ***фізічную*** геаграфію? Натуральна: тут было б... слоўнік па ***фізічнай геаграфіі***.

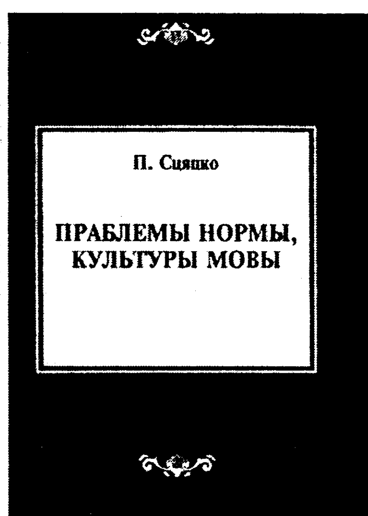
Такую ж бязглуздзіцу бачым і ў назвах некаторых іншых перакладных слоўнікаў. Напрыклад: "Англа-беларускі слоўнік". Што тут значыць гэтае ***"англа-"***? Гэта ж слоўнік, які мае дзве часткі: англійскую і беларускую, таму і назва яго мусіць быць адпаведная: ***англійска-беларускі***. Бо пішам: ***беларуска-англійскі слоўнік***, а не ***беларуса-англійскі***.

Блытаніна слоўнікаў пераносіцца і на старонкі друку: *"Зразумела, што ў цяперашняй сітуацыі, найперш пры тых, што склаліся, палітыка-эканамічных стасунках, нам не надта выпадае раптам закрычаць на ўвесь свет ..."* (ЛіМ. 7.08.1998. С.2). Тут ідзе гаворка пра палітычныя і эканамічныя стасункі, то трэба так і пісаць: ***палітычна-эканамічныя***. Невыразнасць формы вядзе і да неадназначнасці, незразумеласці сэнсу слова.

Тэрміналагічныя слоўнікі, падрыхтаваныя кваліфікаванымі спецыялістамі (дасведчымі і ў пытаннях культуры мовы), трымаюцца сістэмаабумоўленых нормаў і ў падачы складаных прыметнікаў спалучальнага тыпу. Так, у даведніку: Уладзімір Самайлюковіч, Уладзімір Пазняк, Аляксандр Сабалеўскі. Руска-беларускі фізічны слоўнік (Мн.:Навука і тэхніка, 1994.-302с.) чытаем: ***фізічна-матэматычных навук*** (с.2), ***физико-химический — фізічна-хімічны*** (с.263) ды інш. У "Расейска-беларускім слоўніку" Станіслава Судніка і Сержука Чыслава (Мн.:Белфранс,1997.-250с.) таксама бачым: ***фізічна-матэматычных навук*** (с.2).

Такім чынам, у складаных прыметніках, дзе абедзве часткі выступаюць як раўнапраўныя (аб'яднаныя спалучальнымі адносінамі) і маюць значэнне прыметнікаў, натуральна мусяць мець і форму гэтай часціны мовы ў абедзвюх частках: ***англійска-беларускі, гістарычна-культурны, гістарычна -філалагічны, палітычна-эканамічны, фізічна-матэматычны, хімічна-біялагічны*** ды падобныя.

Павел Сцяцко, доктар філалагічных навук, прафесар.

АБВЕСТКА

Выдавецтва Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта вырашыла перавыдаць кнігу Паўла Сцяцко "Праблемы нормы, культуры мовы",(Гродна: ГрДУ, 1998,- 295 с.). Яшчэ можна паспець замовіць гэтую кнігу. Замовы трэба пасылаць на адрас: Г. В. Даніляву, выдавецкі аддзел, Гродзенскі ўніверсітэт, вул. Ажэшкі, 22, Гродна, 230023.

УЗОР ЗАМОВЫ: "Прашу даслаць накладной платай ... асобнікаў кнігі Паўла Сцяцко "Праблемы нормы, культуры мовы" на адрас (падаецца дакладны адрас замоўніка)".

Павел Сцяцко,
доктар філалагічных навук, прафесар, старшыня Гарадзенскай абласной рады ТБМ імя Францішка Скарыны

"З чужой моўнай практыкі..."

(Працяг. Пачатак у №№ 5-7, 12-15, 40-42)

Цепланосьбіт — а не "цепланасіцель". У другім томе "Беларуска-рускага слоўніка" (Мн.,1989.С.675) чытаем: ***"Цепланасіцель м. техн. теплоноситель"***. А ў першым томе (Мн., 1988. С.802) зафіксавана: ***"Носьбіт м. в разн. знач.носитель; носьбіт ідэі — носитель идей; носьбіт інфекцыі — носитель инфекции"***. Дык чаму ў першым томе дзвюхмоўнага слоўніка падаецца пераклад слова: ***носьбіт — носитель***, а ў другім томе яго ўжо няма? Іншыя ж складаныя словы маюць свой пераклад у другой часцы: ***цеплаахова — теплозащита, цеплавозабудаўнік —тепловозостроитель, цеплазабяспячэнне — теплоснабжение, цеплаўтварэнне — теплообразование.***

Сярод іх і спецыяльныя словы з рознымі паметамі, у іх ліку і *"техн."*: ***цеплаёмістасць ж.физ. теплоемкость, цепланепранікальны физ. теплонепроницаемый, цеплапаглынальны физ. теплопоглащающий, цеплапразрысты физ. теплопрозрачный, цепластрата ж.физ. теплопотеря, цеплафікаваны техн. теплофицированный ...***

У "Тлумачальным слоўніку беларускай мовы" (Т.5.Кн.2.Мн.,1984.С.237) бачым наступную дэфініцыю гэтага слова: ***"Цепланасіцель, -я, м. Рухомае асяроддзе (газ,пара, вадкасць), якое скарыстоўваецца для пераносу цеплаты"***. А раз яно (асяроддзе) скарыстоўваецца для пераносу цяпла, то і назоў яго — ***носьбіт*** цяпла ці (аднаслоўная намінацыя) — ***цепланосьбіт***. Пра гэта сведчыць і апісанне значэння слова ***носьбіт*** у "Тлумачальным слоўніку беларускай мовы" (Т.3. Мн., 1979. С.416): ***Носьбіт... "Аб рэчах, прадметах і пад., якія валодаюць якімі -н. уласцівасцямі"; ... носьбіты пераможнага гулу — гарматы ... Брыль".***

Штучнасць для беларускай мовы тэрміна ***цепланасіцель*** відавочная. Расейскае ***теплоноситель*** складаецца з двух частак-кампанентаў: ***носитель*** і ***тепло***: у беларускай мове няма слова ***насіцель***, а толькі ***носьбіт***. Напрыклад, у РБС-82 чытаем: ***"Носитель — носьбіт, -та м."*** (Т.1. С.551). І ўсе іншыя акадэмічныя беларускія слоўнікі падаюць толькі ***носьбіт***, якому ў расейскай часцы адпавядае ***носитель***. Усё згаданае і сведчыць пра ненатуральнасць, штучнасць гэтага ***"цепланасіцеля"*** на месцы натуральнага слова ***цепланосьбіт***.

Новыя тэрміналагічныя слоўнікі падаюць менавіта гэты натуральны беларускі тэрмін-эквівалент расейскага слова з суфіксам ***-тель*** (у беларускай мове гэты словаўтваральны фармант не мае прадукцыйнасці). Так, у "Руска-беларускім фізічным слоўніку" У. Самайлюковіча, У. Пазняка, А.Сабалеўскага (Мінск: Навука і тэхніка. 1994.С.242) засведчана: ***"теплоноситель — цепланосьбіт"***.

Гэтае нормы і трэба пільнавацца, а не пераносіць у беларускі тэкст небеларускае слова, як гэта робяць нашыя акадэмічныя слоўнікі.

Баравік — а не белы грыб. Яшчэ "Беларуска-расійскі слоўнік" М.Байкова і С.Некрашэвіча засведчыў: ***"Баравік м. — белы грыб"*** (С.40). І ў першым акадэмічным "Русско-белорусском словаре" 1953 года падаецца: ***"Белый гриб — баравік"*** (С.31). Тое самае бачым і ў двухтомавым яго перавыданні (РБС-82. Т.1. С.53: ***"белый гриб — баравік")*** і трохтомавым (РБС-93. Т.1. С.90.). А вось "Беларуска-рускі слоўнік" 1962 года ўжо натуе і такое: ***белы грыб — белый гриб*** (С.123). Гэта паўтарае і яго двухтомавае перавыданне (Т.1. Мн., 1988. С.182). Як і іншыя небеларускія словы (*белка, белчын, берагавушка, беступеньчаты, бляшаначны, брыючы палёт, брытвенны* і безліч падобных).

А вось тлумачальныя слоўнікі беларускай мовы не падаюць гэтае намінацыі, як рэестравага слова, а толькі натуральную: ***"Баравік, -а, -і, -оў, -м. Высокакаштоўны ядомы грыб з светла- ці цёмнакарычневай шапкай і белай тоўстай ножкай"*** (ТСБМ. Т.1. Мн., 1977. С. 340, ТСБЛМ. Мн., 1996. С.82).

Як паказвае карта № 279 **"Баравік"** у "Лексічным атласе беларускіх народных гаворак (у пяці тамах). Т.1. Раслінны і жывёльны свет" (Мінск, 1993), лексема ***баравік*** пашыраная на ўсёй тэрыторыі Беларусі. Зрэдку сустракаюцца іншыя назвы: ***грыб, добры грыб, дабрак, добрык, праўдзівы грыб, праўдзівік, праўдзівец, справядлівы грыб, шчыры грыб...*** А вось наймення ***белы грыб*** мы тут не сустрэнем.

Такім чынам, адзінай нарматыўнай намінацыяй высокакаштоўнага страўнага грыба з светла- ці цёмнакарычневай шапкай і белай тоўстай ножкай ёсць ***баравік***.

Помпа — а не насос. Слова ***помпа*** як адпаведнік рас. ***насос*** занатаваў яшчэ "Беларуска-расійскі слоўнік" М.Байкова і С.Некрашэвіча (Мн., 1926. С.241). Гэта пацвердзіў і "Русско-белорусский словарь" 1953 года, у якім бачым: ***"Насос м. техн. помпа, ж.; нагнетательный насос — нагнятальная помпа; воздушный насос — паветраная помпа; всасывающий насос — усмактальная помпа; поршневой насос — поршневая помпа; топливный насос — паліўная помпа"*** (с.290). Гэты артыкул цалкам захаваны ў двухтомавым перавыданні (Т. 1. Мн., 1982. С. 497) і трохтомавым (Т.2. Мн., 1993. С.156).

"Беларуска-рускі слоўнік" 1962 года, які рэдагаваў К.Крапіва, падае слова ***насос*** як ненармаванае. На с.756 першага тома бачым: ***"Насос 11 м. см. помпа"***. А вось двухтомавае перавыданне яго (Т.1. Мн., 1988. С.757) падае і наступнае: ***"Насос 11 м. (для накачивания воздуха) насос"***. У "Тлумачальным слоўніку беларускай мовы" (Т.3. Мн., 1979. С.312) бачым: ***"Насос 2, -а, -м. 1. Тое, што і помпа 1. 2. Прылада, пры дапамозе якой напампоўваюць паветра ў шыну веласіпеда, аўтамабіля і пад. Чалавек трымаў на вентылі шланг насоса, а я зноў пачаў напампоўваць"***. "Прылада, пры дапамозе якой напампоўваюць", і ёсць ***помпа***, а ***"насосам насасываюць" (накачваюць)***. Гэтая вось штучнасць адразу кідаецца ў вочы. Бо яно з "чужое моўнае практыкі" (Я. Скрыган) і ўсунута дзеля "зліцця моваў". Гэтую недарэчнасць паўтарыў і новы, аднатамавы "Тлумачальны слоўнік". А вось тэрміналагічныя слоўнікі падаюць толькі натуральныя лексемы. У згаданым "Руска-беларускім фізічным слоўніку" (Мн., 1994) засведчана: ***"Насос — помпа"*** (С.130). Гэтае нормы пільнуюцца і "Расейска-беларускі вайсковы слоўнік" (Мн., 1997. С. 109): ***"насос — помпа, ж.р."***.

(Працяг у наступным нумары).

Дэвід Г. Суорц

Беларуская дэмакратыя працягваецца у дыяспары

Апошнія падзеі ў Рэспубліцы Беларусь выразна паказваюць, што дэмакратыі яшчэ няма ў гэтай беднай краіне. Гэты факт падцвярджае мудрасць папярэджання, выказанага сёньняшнімі спадчыньнікамі да -савецкай, дэмакратычнай, незалежнай Беларусі. Яны адмовіліся прызнаць цяперашні ўрад. Іхні ўрад — апошні ўрад у выгнанні сярод многіх падобных з усходняй і цэнтральнай Еўропы, якія адзін за адным вярнулі сваю ўладу пасьля таго як дэмакратыя паступова была ўсталяваная (у асноўным) у былой Савецкай Імперыі.

Гэты артыкул аб гісторыі Беларускай Дэмакратычнай Рэспублікі (БНР) і аб Радзе БНР з часу уцёкаў Рады ад акупантаў Чырвонай Арміі ў 1920 г. да сёняшняга дню. У гэтым артыкуле абмяркоўваецца беларускі досвед у параўнанні з вопытам іншых урадаў у выгнаньні, асабліва ўкраінскага. Нарэшце прапаноўваецца заходнім урадам зьвярнуць увагу на гэтую дэмакратычную традыцыю і праводзіць адпаведную палітыку ва ўзаемаадносінах з пасьлясавецкай Беларуссю.

Большасць краін Усходняй і Цэнтральнай Еўропы змаглі пакарыстацца дэмакратычным Ідэалізмам, які ўзьнік пасьля першай сусьветнай вайны, аб гэтым яскрава казаў прэзыдэнт ЗША Вудроў Вільсан. Польшча аслабанілася ад гнёту амаль 150-гадовага расхрыставаньня. Чэхаславаччына зьявілася з попелу Аўстра-Венгерскай Імперыі з самай паспяховай дэмакратыяй паміж войнамі ў рэгіёне. Венгрыя дасягнула незалежнага статусу гэтаксама як і тры Балтыйскія дзяржавы: Летува, Латвія і Эстонія.

Імкненьне да дэмакратыі таксама закранула беларускі ды ўкраінскі народы. Гэтыя народы дасягнулі незалежнасьці і дэмакратычнага кіраўніцтва, хоць за больш кароткі перыяд часу, чым вышэй памянутыя краіны, галоўным чынам дзякуючы іх большай блізкасьці да бальшавіцкай Расеі. На жаль, гэтыя высілкі нацыянальнага самавызначэння — асабліва ў выпадку з Беларуссю — былі ў асноўным праігнараваныя заходнімі дзяржавамі. Дэмакратычны вопыт у гэтым рэгёне са скрыпам прыпыніўся ў выніку спалучэньня саветызацыі і першай сусьветнай вайны. Дэмакратычна выбраныя ўрады былі вымушаныя выправіцца ў выгнаньне. Больш вядомая прычына , па якой гэтыя ўрады збеглі, кінуўшы Радзіму, — і прычына прызнання гэтых урадаў захадам — было заваяваньне Ўсходняй і Цэнтральнай Еўропы Гітлерам.

Мажліва, самым паказальным у гэтай "мадэлі" быў досвед Польшчы. Пасля таго як Гітлер захапіў Польшчу 1 верасьня 1939 г., польскае кіраўніцтва эвакуявалася ў розныя месцы на поўдні і ўсходзе, знайшоўшы нарэшце прытулак у Румыніі. Пазьней польскі ўрад у выгнаньні сбаснаваўся ў Англіі, дзе ён заставаўся да канца вайны, як запісана ў "Гісторыі Польшчы ад 1863г." пад рэдакцыяй Р.Леслі, заходняя падтрымка гэтаму ўраду хутка скончылася напрыканцы вайны, калі Чэрчыль з Рузвельтам хацелі дасягнуць дамовы са Сталіным наконт будучага будаўніцтва Польшчы ды іншых краінаў. Зацверджаньне таго, што ўрад у выгнаньні, аднак ... ніколі зноў ня будзе адыгрываць ролю ў польскіх справах", (стар.279) неправільнае. Фактычна ўрад працягваў існаваць да сьнежня 1990 г., калі кіраўніцтва перадало сваю ўладу прэзідэнту Леху Валенсу пад час ягонай інаагурацыі. Іншыя ахвяры нямецкай акупацыі і цынічнага раздзірання рэгіёну паміж Нямеччынай ды Савецкім Саюзам, што папярэднічала гітлераўскаму захопу самога СССР, таксама стварылі ўрады ў выгнаньні. Усе тры дзяржавы былі прызнаны заходнімі ўрадамі, у выпадку ЗША гэтае прызнаньне дазволіла Эстоніі, Латвіі ды Летуве утрымліваць дыпламатычныя прадстаўніцтвы ў Вашынгтоне падчас пасляваеннага савецкага перыяду. Рафінаваныя правілы дзеля кантакту дыпламатаўЗША у тых савецкіх рэспубліках падтрымлівалі ўнікальны статус гэтых краінаў да той пары, пакуль яны не змаглі ўзнавіць сваю незалежнасць пасля распаду Савецкага Саюза.

Менш вядомая "мадэль", па якой ўрады ў гэтым рэгёне паехалі ў выгнаньне, нашмат старэйшыя. Яна мае дачыненьне толькі да Ўкраіны ды Беларусі. Калі першая сусветная вайна закончвалася, сярод народаў гэтых краін пачаў развівацца нацыянальны рух за самавызначэнне. У выпадку Украіны — як рупліва праанализаваная і запісаная дакументальна прафесарам Д.Дарашэнкам у ягонай кнізе 1939 г. "Гісторыя Украіны" — сэнс вельмі складанага комплексу фактараў заключаецца ў тым, што УДР была заснаваная напрыканцы 1917 г., вызначыўшы цалкам незалежнасць Украіны ад Расеі. З рознымі пераменамі ды зьмяненнямі граніцаў УДР яе ўрад працягваў існаваць да восені 1920 г.

Затым у выніку польска-савецкага канфлікту, які закончыўся канчатковым Дагаворам у Рызе, (ратыфікаваны ў 1921 г.), Чырвоная Армія была ў стане засяродзіць сваю ўвагу на украінцах, якія былі канчаткова разгромленыя і вымушаныя ўцякаць на тэрыторыю Польшчы. З гэтага часу УДР існавала ў выгнанні.

Хоць УДР была прызнаная цэлым шэрагам краінаў (дзесьці каля дваццаці), некаторыя стварылі нават дыпляматычныя ці консульскія прадстаўніцтвы ў Кіеве), дзе яе ўрад паехаў у выгнанне, ён амаль што не атрымаў ніякага міжнароднага прызнання ці падтрымкі. Урад працягваў існаваць і ў рэшце рэшт ператварыўся ў Сусветны кангрэс вольных украінцаў. Пасьля распаду СССР і ўсталяваньня незалежнай Украіны сярод украінскіх эмігрантаў працягваліся Ідэалягічныя дыскусіі наконт канцу існаваньня ўраду у выгнаньні і перадачы ягоных паўнамоцтваў незалежнаму ўраду ў Кіеве. Неглядзячына меркаванне многіх, што было зарана меркаваць аб шчырасці новага ўраду, да таго ж ён быў абраны ў савецкі перыяд, большасць падтрымала ідэю вяртання ўраду з выгнаньня на радзіму. Такім чынам, апошні ўкраінскі прэзідэнт у выгнанні, Мікола Паўлюк, канадыйскі грамадзянін, вярнуў уладу УДР ураду Леаніда Краўчука ў 1992 г. Паўлюк сам вярнуўся на Украіну, дзе жыве і дасёння.

Мы наблізіліся да выпадку з Беларуссю, ён нашмат незразумелы і невядомы з усіх, калі дэмакратычныя ўрады ва ўсходне-цэнтральнай Еўропе былі вымушаныя уцякаць. Як адзначалася вышэй, беларуская дэмакратыя дабілася незалежнасці ў віхуры пасля першай сусветнай вайны, падчас росту бальшавізму і ў атмасферы дэмакратычнага ідэалізму Вільсана, які хутка пранізаў розумы прыгнечаных народаў рэгіёну.

Як дакументальна пацверджана прафесарам Янам Запруднікам, у ягонай кнізе "Беларусь на скрыжаваньні гісторыі" (стар.67 І наст.), пачынаючы з сакавіка 1917 г. розныя беларускія партыі ды арганізацыі сабраліся, каб дапамагчы дзяржаўнасьці Беларусі. Пасля правалу бальшавікоў у лістападзе 1917 г., якія намагаліся зрабіць аўтаномію для Беларусі, па словах прафесара Запрудніка ў наступным месяцы кааліцыяў беларускіх арганізацыяў і парый склікала Усебеларускі з'езд у Менску. З'езд аб'явіў Беларусь дэмакратычнай рэспублікай. "На наступны дзень дэлегаты перадалі сваю ўладу З'езду, чый выканаўчы камітэт працягваў кіраваць рэспублікай пад рухам з падпольля". (Запруднік, стар. 67). Брэст-Літоўскі Дагавор, ад 3 сакавіка 1918 г., які завяршыў першую сусветную вайну, падзяліў Беларусь сярод суседніх дзяржаваў. Гэта прымусіла выканаўчы камітэт у сваім трэцім заканадаўчым статуце, выдадзеным 25 сакавіка 1918г., абвясціць Беларускую Дэмакратычную Рэспубліку незалежнай і свабоднай дзяржавай. (Запруднік, стар.68-70).

Такім чынам была створаная дэмакратычная беларуская дзяржава. Пачынаючы з сакавіка і да снежня 1918 г. быў арганізаваны новы ўрад у Менску, усталёўваная адміністрацыя і створаныя свае асабістыя вайсковыя часткі. Урад таксама пачаў актыўна дзейнічаць у дыпламатыі ў пошуках прызнання ў сусветнай супольнасці. На жаль, непаспяхова. Геаграфічны стан Беларусі паміж Расеяй і Польшчай і доўгая гістарычная акупацыя то адной, то другой, то абедзьвюма адначасова — прывяло да таго, што мала краінаў прызнала новую дзяржаву і яе ўрад. Сярод тых, хто гэта зрабіў, былі, аднак, Нямеччына, Турцыя, Украіна, ЗША не прызналі Беларусь.

Польска-савецкая вайна, памянутая вышэй, таксама мела адваротны вынік дзеля кволай новай краіны Беларусі. З заканчэннем дзеяннаў восенню 1920 г. Польшча і РСФСР дамовіліся зноў раздзяліць Беларусь больш-менш гэтак, як Польшча мела ўсходнюю граніцу. Новае беларускае войска моцна змагалася, асабліва ў галоўным баю пад Слуцкам восенню 1920 г., але лёсам было наканавана пацярпець паразу. Заходняя Беларусь была вярнутая Польшчы. Саветы стварылі новую БССР са сталіцай у Смаленску.

Напрыканцы 1919 года ядро БНР — Рада — эмігравала ў пошуках палітычнага сховішча за мяжой. Як і ўкраінцы гэтыя беларускія дэмакраты знайшлі схову ў новай незалежнай і вельмі дэмакратычнай Чэхаславаччыне. Першы беларускі прэзідэнт Пётра Крачэўскі і ягоны заступнік Васіль Захарка сталі жыць у Празе, дзе галоўны ворган Рады БНР быў заснаваны канчаткова. (адна фракцыя БНР засталася ў раздзеленай краіне, але перастала дзейнічаць як арганізаваная палітычная група).

Грамадзянская групоўка пад кіраўніцтвам Крачэўскага была палітычна актыўнай, развівала шырокую палітычную праграму. Цікава, што Рада ў той час мела эмісара ў ЗША Язэпа Варонку, які быў прэм'ер-міністрам ураду БНР у 1919-1920 гг. у самой Беларусі. Ёсьць звесткі, што ўрад ЗША паведаміў Варонку, што ён не можа прызнаць БНР, таму што "афіцыйны ўрад" Беларусі знаходзіцца ў Менску, гэта значыць, пад савецкім кантролем. Пачынаючы з 1924 г. бальшавікі намерваліся аслабіць і ў рэшце рэшт зліквідаваць Пражскую групоўку, нібыта дзеля таго каб пайсці на збліжэнне, а насамой справе засылалі эмісараў у Раду ў выгнанні. Саветы ўвачавідкі адчувалі, што БНР працягвала мець эмацыйнае і нацыянальнае значэньне, таму патрэбна было яе зліквідаваць. Гэтае намаганне дасягнула вышэйшай кропкі ў кастрычніку 1925 г. на канферэнцыі ў Берліне, на якой некалькі сяброў Рады адмовіліся ад свайго ўдзелу ў БНР і вярнуліся на Радзіму. Рада, якую ўзначальваў Крачэўскі, тым не менш, працягвала дзейнічаць у Празе. З 1925 г. па 1939 г. Рада БНР у Празе была адзінай палітычнай прадстаўнічай сілай беларускай дзяржаўнасці за мяжою. Спадар Крачэўскі памёр у 1928 г., ягоны заступнік Захарка быў выбраны Старшынём Рады. У 1939 і 1940 г.г. нацысты звярнуліся да Захаркі з прапановай супрацоўніцтва Рады з Нямеччынай супраць Савецкага Саюзу. Захарка адмовіўся.

Пад час вайны Рада была неактыўнай, але пасля заканчэння вайны і пераезду ў Парыж кіраўніцтва БНР узнавіла сваю актыўнасць. Мікола Абрамчык замяніў Захарку, які памёр у 1943 г., стаў Старшынём Рады. Абрамчык асабліва шмат дапамагаў беларускай эміграцыі ў Нямеччыне. Ён меў шырокія палітычныя кантакты з Вашынгтонам, Парыжам ды іншымі сталіцамі і прымаў актыўны ўдзел у нерасейскай эмігранцкай арганізацыі: Лізе вызваленьня народаў СССР, вядомай як Парыжскі Блок. У Блок, прэзідэнтам якога ён быў, уваходзілі Арменія, Азербайджан, Беларусь, Грузія, Паўночны Каўказ і Украіна.

Тым часам актывісты ў акупаванай немцамі Беларусі арганізавалі " Беларускую Цэнтральную Раду ", якую ўзначаліў Радаслаў Астроўскі напрыканцы вайны. Гэтая групоўка была антыкамуністычнай па сваёй прыродзе, многія яе сябры паспяхова эмігравалі за мяжу, калі немцы адступалі з акупаванай тэрыторый. У той час як значная частка гэтае Рады ўсё яшчэ актыўная ў Беларускай дыяспары, многія зь іх звязваюць сябе з Радай БНР.

Рада БНР дзейнічала пастаянна пачынаючы з 1948 г., а на самой справе з 1919г., калі не ўлічваць перапынку пад час Другой Сусветнай вайны. З вясны 1946 г. да 1988г. адбылося 19 сэсій Рады, якія разглядалі дзейнасцьБНР і прымалі праграмы і палітыку. Зараз у Радзе больш за 50 сяброў, улічваючы Старшыню, заступніка, сакратара, скарбніка і адказнага за сувязі з замежнымі краінамі. Доктар Барыс Рагуля, канадыйскі грамадзянін і вядомы лекар, да нядаўняга часу з'яўляўся дзейным Старшынём Рады (выконваў абавязкі), ён змяніў на гэтым месцы доктара Язэпа Сазыку.

Урады ў выгнаньні іншых Усходне-цэнтральных эўрапейскіх краінаў прадстаўлялі дзеля сваіх краінаў як законнасць, гэтак і дэмакратыю ў перыяды, калі іншыя тыпы рэжымаў былі навязаныя сілай. У выпадках, калі дэмакратычныя ўрады былі выгнаныя гітлераўскай Нямеччынай у ЗША і іншыя заходнія краіны звычайна прызнавалі тыя ўрады ў выгнанні да таго часу, пакуль не з'явіліся ўмовы да вяртаньня дэмакратыі ў сваёй краіне. На жаль, гэта быў не той выпадак з Беларусьсю і Украінай.

Аднак астаецца фактам тое, што Рада БНР толькі забяспечвае непарыўную, пастаянную сувязь дэмакратычнага плюралізму паміж беларускім перыядам нацыянальнадзяржаўнага існаваньня (1918-1920) і рэстаўрацыяй незалежнасьці ў сувязі з распадам СССР у 1991 г. У адрозьненьні ад Украіны Рада БНР вырашыла ўстрымацца ад прызнаньня і вяртання ўлады новаму кіраўніцтву на Беларусі. Яна зрабіла так, таму што парламент быў выбраны недэмакратычным шляхам і таму што скептычна адносіцца да курсу дэмакратычных рэформаў у выканаўчай галіне ўлады. Гэтае рашэньне мела далёкія вынікі. Заходні свет адзіны ў сваім меркаванні, што сучасны стан кіраўніцтва на Беларусі не дэмакратычны. Такму беларуская дэмакратычная традыцыя і нацыянальная законнасць павінны знаходзіцца ў беларускай дыяспары.

Але якія высновы могуць зрабіць з гэтага заходнія ўрады ? Ёсьць па меншай меры дзьве высновы. Па-першае, дзеля Захаду важна заўважыць і прызнаць гістарычныя факты. У такім выпадку гэта азначае, што ўрад у выгнанні. які быў абраны дэмакратычна, але выгнаны сілаю са сваёй Радзімы больш моцным фізічна, але маральна збэшчаным рэжымам, падтрымліваў пастаянную дэмакратычную традыцыю да сёньняшняга часу.

Па-другое, Захад павінен вітаць фармальныя кантакты на ўсіх узроўнях з Радай БНР. Гэта неабходна дзеля таго , каб упэўніцца, што ўрадавыя рашэньні, якія тычацца беларускіх справаў, у вялікай ступені улічваюць палітыку, якую жадае той, хто змагаецца за законнасьць гістарычнага нацыянальнага самавызначэння. Зрабіць інакш было б несправядліва дзеля беларусаў, дзеля тых, хто жыве ў самой краіне, і дзеля тых, хто жыве ў дыяспары.

Дэвід Суорц быў пасланьнікам ЗША у Беларусі з 1992 г. па 1994г.

Гэты артыкул зьявіўся летам 1997 г. у выданьні "Беларускі агляд", том №1 Канада, ЗША.

Пераклад з англейскай мовы

Пераклад зрабілі Ала Русецкая і Лілея Сазанавец г.Ліда.

ДОБРЫЯ КНІГІ

КАТЭХІЗІС ДЛЯ НЕАБЫЯКАВЫХ

Анджэй Зубэрбір “Ці ведаю, у што веру”.

Ва ўступе да свайго твора яго аўтар, польскі святар кс.Анджэй Зубэрбір, напісаў: “Ці ведаю, у што веру”, — кніга вельмі простая. Прынамсі, па задуме яе аўтара. Хрысціянскую веру мы вызнаем моваю, якою не паслугуемся ў паўсядзённым жыцці. [...] Кніга “Ці ведаю, у што веру” імкнецца растлумачыць ці ўказаць значэнне слоў і выразаў, якія ўжываюцца для выяўлення хрысціянскай веры і якія мы чуем на лекцыях па рэлігіі, у казаннях альбо чытаем у Святым пісанні.

Зразумела, гэта не тлумачэнне веры. Гэта толькі тлумачэнне слоў альбо зваротаў, якімі мы веру выяўляем. Па меры зразумення такіх слоў мы не спасцігаем веру (тое, у што мы верым, давяраючы Богу, заўсёды застаецца таямніцаю), але мы зможам з’арыентавацца, што азначанае гэта таямніца, у чым яна заключаецца.

Не трэба імкнуцца прачытаць гэтую кнігу на адным дыханні, ад пачатку да канца. Але нават калі хто так і робіць, няхай пасля паставіць яе дзесьці пад рукою”.

Гэты своеасаблівы катэхізіс стане добрым падручнікам для тых, хто пачынае спасцігаць сэнс таго, што прапануе чалавеку Касцёл. Несумненна, ён прыдасца ўсім неабыякавым да ўласнага духоўнага жыцця, асабліва ж — бацькам, моладзі, настаўнікам, катэхетам. Аўтарскі стыль — выразны і лаканічны, — прыгожая мова перакладу дадаюць тэксту станоўчых вартасцяў, якіх нярэдка бракуе беларускім каталіцкім выданням. Кошт 60 тыс.руб.

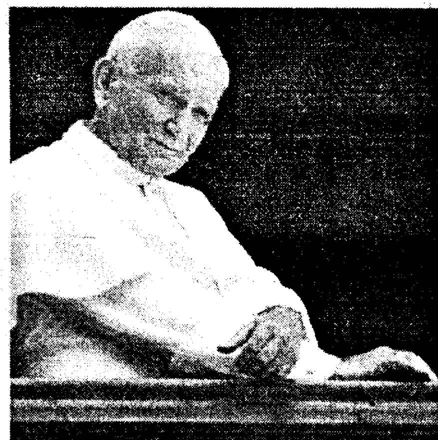
Каталіцкі бестсэлер цяпер па-беларуску!

Ян Павел II. “Пераступіць парог надзеі”.

Кожная кніга Яна Паўла II становіцца сусветным бестсэлерам. Чытача прыцягвае не толькі імя аўтара. Важнай прычынай з’яўляецца, канешне, тое, што Ян Павел II ніколі не пісаў пра рэчы малазначныя. Толькі тое, што насамрэч хвалюе чалавецтва, і толькі тое, што складае сутнасць кожнага чалавека як асобы, становіцца тэмамі яго казанняў, энцыклікаў, інтэрвію, успамінаў. Нядаўна знакаміты французскі святар Даніэль Анж, які прысвяціў сябе працы з моладдзю, ска-заў: “Гэтае пакаленне ба-чыць цяперашняга Папу як свайго айца і прарока. Яно не мела бацькоў, бы-ло адпіхнутае. Менавіта ў Яне Паўле II моладзь знайшла айца. Ён кажа ім праўду, але з айцоўскай любоўю. Ён таксама прарок, бо кажа поўную праўду і глядзіць далёка ў будучыню. Папа бачыць тое, што яшчэ толькі прыходзіць”.

Сёлета выйшаў доўгачаканы беларускі пераклад кнігі Яна Паўла II “Пераступіць парог надзеі”. Яна нарадзілася ў выніку інтэрв’ю, дадзенага Папам папулярнаму італьянскаму журналісту і пісьменніку Вітторыё Мэсоры. Ён адзначае, што “чытач знойдзе на гэтых старонках своеасаблівую “сумесь”: асабістыя прызнанні, рэфлексіі і духоўныя парады, містычныя медытацыі, позіркі ў мінуўшчыну і будучыню, тэалагічныя і філасофскія разважанні”.Але форма адыходзіць на другі план, калі зазірнеш у змест. Вечныя пытанні (Ці Бог сапраўды існуе? Чаму ў свеце столькі зла?), дыскусійныя і нават спрэчныя тэмы (Чаму так шмат рэлігій? Чаму мы падзеленыя?) суседнічаюць з далікатным, шчырым і глыбокім роздумам над экзістэнцыяй чалавека і чалавецтва. Пісьменніка цікавіла многае: як моліцца Папа, якая будучыня хрысціянства (“У трэцяе тысячагоддзе — як меншасць”), што такое “новая евангелізацыя”, чаму адбылося падзенне камунізму, чаму свет не разумее Хрыста, навошта быў патрэбны Другі Ватыканскі Сабор, чаму Касцёл крытыкуе фемінізм, навошта абараняць правы чалавека?...

Кошт 50 тыс.руб.

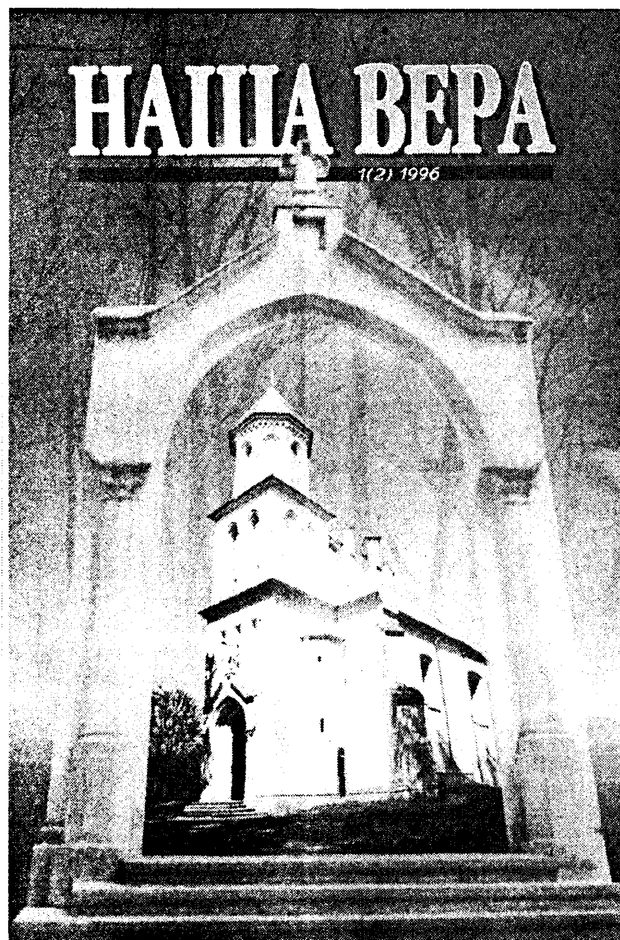
ЯН ПАВЕЛ II

ПЕРАСТУПІЦЬ ПАРОГ НАДЗЕІ

Прыйдзі, Дух Святы

Малітвы і песні да Духа Святога

Сведчанне аб святарскім служэнні кніга Яна Паўла II

20-годдзю Пантыфікату Яна Паўла II прысвечана выданне беларускага перакладу кнігі Святога Айца “Дар і Таямніца”, які напярэдадні юбілею выйшаў з друку. Гэты твор упершыню пабачыў свет два гады таму назад і, гэтак жа, як “Пераступіць парог надзеі”, у многіх краінах свету стаў бестсэлерам.

У прадмове Папа піша, што кніга нарадзілася як адказ на шматлікія просьбы даць сведчанне аб святарскім служэнні. Ян Павел II расказвае пра свой шлях святара і прапануе роздум пра сэнс служэння. Асаблівa месца ў кнізе адведзена разважанням пра месца святара ў сучасным свеце, пра патрабаванні і выклікі, якія стаяць перад кожным святаром. “Усё тое, пра што я тут кажу, не датычыць толькі знешніх падзеяў, але сягае да каранёў маіх самых глыбокіх і найбольш асабістых перажыванняў і майго досведу”, — адзначае Папа ў прадмове.

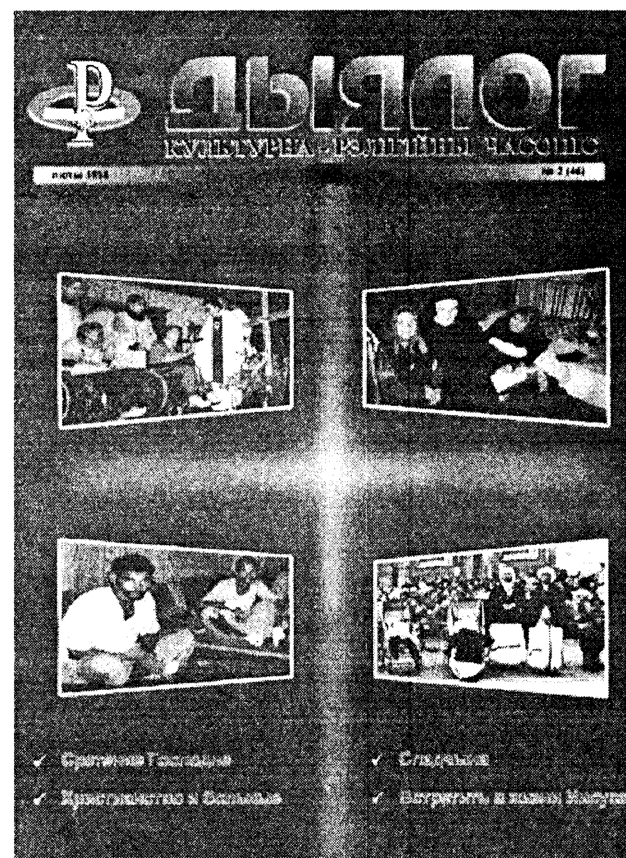
Перакладчыца кнігі, пісьменніца і рэдактар часопіса “Наша вера” Крыстына Лялько сказала, што “Дар і Таямніца” на першы погляд можа падацца вельмі простай кнігай. Але “простай” мовы і “простага” стылю вымагае сам жанр сведчання. Калі ў папярэдняй кнізе — “Пераступіць парог надзеі” — Ян Павел II выступае як пантыфік, тэолаг, філасаф, пастыр, то ў “Дары і Таямніцы” ён адкрываецца чытачу як звычайны зямны чалавек з уласным досведам веры. Перад намі са старонак кнігі паўстае не толькі Папа Рымскі, але перад усім — Караль Вайтыла з польскіх Вадовіцаў, гімназіст і студэнт, які піша вершы і захапляецца тэатрам, працуе ў часе вайны на каменаломнях, а адначасна шукае сваё жыццё ў Богу. Гэтая кніга, — адзначыла перакладчыца, — добры падручнік веры і служэння для кожнага чалавека, для каго Хрыстус — “і шлях, і праўда, і жыццё”.

Кошт 50 тыс.руб.

“Наша вера” — часопіс, які варта чытаць.

Каталіцкі часопіс “Наша вера” яго стваральнікі адрасуюць найперш усім, хто цікавіцца беларускай рэлігійнай гісторыяй, добрай літаратурай і публіцыстыкай. Гістарычныя матэрыялы склалі большую частку другога сёлетняга нумару, які нядаўна выйшаў з друку. Можна замовіць таксама папярэднія выпускі. Кошт 30 тыс руб.

Новы часопіс для дзяцей

“МАЛЕНЬКІ РЫЦАР БЕЗЗАГАННАЙ”

дадатак да часопіса “Ave Maria”

Цікавыя рэпартажы, навучальныя апавяданні, вершы, займальныя крыжаванкі і рэбусы, цудоўныя ілюстрацыі. Ужо выйшла тры нумары.

Кошт 15 тыс руб.

Бацька беларускага нацыяналізму

8 лістапада (паводле новага стылю —27 кастрычніка)г.г. спаўнілася 115 гадоў з дня нараджэння Вацлава Ластоўскага, моваведа і этнографа, гісторыка і грамадскага дзеяча, літаратурнага крытыка і публіцыста. Напярэдадні юбілею Вацлава Латоўскага паэт Алесь Жыгуноў і краязнаўца У.Скрабатун пабывалі на месцы колішняга засценка Калеснікава, дзе, як сведчаць метрычныя дакументы, нарадзіўся наш славуты прашчур.

Калеснікава, цяпер няіснае паселішча, знаходзіцца у 25-30 км ад Глыбокага. Засталася толькі крушня каменняў ад падмурку дома Ластоўскіх згорнутая бульдозерам і стары самотны клён.

"... У наш час, калі на беларуса за кожнае слова, сказанае ці напісанае ў роднай мове, з-пад кожнага куста сініць нейкая гадзіна, то нават на тое, каб пагаварыць у роднай мове, трэба грамадзянскай адвагі, але, дзякаваць Богу, не з адных толькі палахлівых людзей складаецца беларускі народ".

Вацлаў Ластоўскі. "Наша Ніва". 1912 год.

Алесь Жыгуноў

Апошні ліст Вацлава Ластоўскага

Памру , і адно суцяшэнне —
Праз сотню , праз тысячу год
Адзначыць мае нараджэнне
Трывушчы крывіцкі народ,

Хоць мроіцца ў горасная скрусе:
Над нейкаю прорвай стаім.
О, як не стае Беларусі
Свабодным нашчадкам маім!

У смутнай зямельцы пачую,
Зязюля кувае - кус
А роднае мовы не чую,
Ну што ж вы, нашчадкі мае?

Бо вам аддадзена столькі
Душы, дзе любоў і дакор...
Жыве Беларусь!
Вацлаў Ластоўскі.
... і стрэл з пісталета — ва ўпор ...

Сказ пра земляка

Узносіў кляштар пану Богу славу
"Асанна", — пад арганны хор спяваў.
Хрысціў каплан маленькага Вацлава ...
У маці на руках той ціха спаў.

Маліткаю прасілі хрысціяне,
Каб шчасце не мінула-немаўля.
Да гэтага ўрачыстага спявання
Прыслухаліся неба і зямля.

Адкрыліся бяскрайнія прасторы
Для юнака з Прыдзісненскіх раўнін.
Найпершай зоркай стаў на небе зорным
Вацлаў Ластоўскі — твой, Радзіма, сын.

Быў трыццаць восьмы год перадваенны,
Саратаў. Казематы і суды.
І крывянелі ў прыцемку турэмным
Прэм'ера беларускага сляды.

Няшчасная, далёкая Радзіма,
Чаму абараніць ты не змагла,
Таго, каго для шчасця нарадзіла,
Каго для вечнай славы берагла?

А ў Беларусі выспелі суніцы,
У парку духавы аркестр іграў.
Каля Дзісны разбуранай званіцай
Удалеч кляштар сумна пазіраў.

Галіна Сутула.

23 студзеня 1938 года Вацлаў Ластоўскібыў расстраляны. Сучаснікі, "парасткі" беларускага роду, прыкладаюць усе намаганні, каб на крупіцы, па зярнятку сабраць і расказаць свету Вялікую Праўду пра таленавітага і валявога чалавека.

Нарадзіўся ён 27 кастрычніка (паводле новага стылю) 1883 года у засценку Калеснікі (Пліскі сельсавет) . Хрышчоны ў Задарожскім касцёле. Як падрос, вучыўся у вёсцы Стары Пагост на Міёршчыне, затым у Дзісненскай павятовай вучэльні. У Пецярбургу праца-ўладкоўваецца бібліятэкарам і "зайцам" наведвае лекцыі ва ўніверсітэце.

Вацлаў Ластоўскі. 1883-1938

З 1909 да 1914 г. быў сакратаром рэдакцыі газеты "Наша ніва" ў Вільні. Выехаўшы ў Коўню, прадоўжыў выдавецкую справу ў Летуве, быў рэдактарам часопіса "Крывіч", які выдаваў разам з ураджэнцам - глыбачанінам К.Дуж-Душэўскім.

1 студзеня 1910 года "Наша ніва" друкуе "Кароткую гісторыю Беларусі", напісаную Ластоўскім. Пазней Вацлаў выдае "Нарысы беларускай гісторыі". На самой справе гэта энцыклапедыя на 336 старонках, дзе змясціліся розныя тэрміны і азначэнні ў алфавітным парадку.

Удзельнік гістарычнага пасяджэння Рады БНР 25 сакавіка 1918 г., Вацлаў Ластоўскі найбольш дакладна акрэсліў шматвяковую прагу мільённага люду: ***"Няхай жыве незалежная Беларусь у сваіх этнаграфічных межах!"*** Абраны ў снежні 1919 г. прэм'ер -міністрам Беларускай Народнай Рэспублікі, ён імкнуўся паслядоўна ўвасабляць у жыццё гэты тэзіс. Наведваючы еўрапейскія краіны, Ластоўскі на кожнай міжнароднай канферэнцыі, палітычнай нарадзе ці ўрачыстым прыёме выступаў як беларус, ад імя Беларусі і дзеля будучыні Беларусі.

Пазней В.Ластоўскі быў беспадстаўна рэпрэсаваны і ў 1938 годзе растраляны. Магіла яго невядомая ... Але час расстаўляе ўсё на свае месцы. Па першым прыгаворы В.Ю. Ластоўскі быў рэабілітаваны 10 чэрвеня 1988 г. Вярхоўным судом БССР, па другім -- 16 верасня 1958г. У 1990 г. ён быў аднаўлены ў званні акадэміка АН Беларусі.

Н.КІПЕНЬ.

ЮБІЛЕЙНАЯ ВЕЧАРЫНА,

прысвечаная 115 - гадавіне з дня нараджэння В.Ластоўскага, адбылася 24 кастрычніка ў СШ № 3 горада Глыбокае. Арганізавалі яе паэты Полацка-Глыбоцкай філіі Саюза пісьменнікаў Беларусі.

На Глыбоччыну ў той дзень з'ехаліся прадстаўнікі літаратурнага аб'яднання з Наваполацка , Ушач, Шаркоўшчыны. З Менска прыехаў вядомы празаік Уладзімір Арлоў. Глыбоцкі гісторыка-этнаграфічны музей наладзіў невялічкую экспазіцыю.

Уладзімір Арлоў дзяліўся ўспамінамі пра той час, калі пісаў сваю кнігу "Пяць мужчын у лесні чоўцы" і дзяліўся думкамі наконт будучага Беларусі. Ірына Дарафяйчук з Наваполацка прапанавала літаратурна-музычную кампазіцыю, прысвечаную трагічнаму лёсу Ластоўскага. Разважанні пра свае карані, родную мову гучалі з вуснаў Г. Варатынскай з Ушач.

Свае творы чыталі Ф. Ляшонак, В.Гарановіч, М. Кукуць, А.Храпавіцкі, Н. Хайноўская, С.Лось, Ю. Касцюк, М.Баравік, Г.Пяткевіч, Г.Сутула, С. Новік, А.Жыгуноў. У.Саўліч прарэкламаваў апошняе выданне з серыі "Залаты кнігазбор". Для прысутных спявалі Маша Баравік і Павел Пеляшонак. З заклікам берагчы, шанаваць, любіць і вывучаць родную мову звярнулася загадчыца аддзела культуры М.К.Паляк.

Той, хто прыйшоў на вечарыну, меў не толькі магчымасць датыкнуцца душой да прыгожага, чуйнага, спеўнага, па-майстэрску сказанага слова Паэта , але і быць сведкам і ўдзельнікам вялікай падзеі, якая застанецца ў гісторыі. А яшчэ дзеці і дарослыя маглі ўзяць аўтограф у вядомых аўтараў.

Скончылася вечарына. Памяць вякоў вярнула падрастаючаму пакаленню яшчэ адно імя. Магчыма, яно знойдзе годнае месца ў залатой серыі кнігазбору.

Галіна Сутула.

В. Саітава

Краязнаўчая работа ў Лідзе

Аб поспехах і няўдачах краязнаўчай работы ў БССР у 20-30-я гады сёння вядома нямала і нараджэнню сур'ёзных інтарэсаў у многіх людзей да мінулага роднага краю вельмі спрыяла абуджэнне нацыянальнай свядомасці беларусаў на працягу апошняга дзесяцігоддзя, пашырэнне інфармаванасці, паляпшэнне якасці выкладання гуманітарных дысцыплін.

Аднак распаўсюджванне краязнаўства на заходнебеларускай тэрыторыі ў 1920-39гг. яшчэ мала даследавана. Як адносіліся заходнія беларусы да сваёй "малой радзімы", ці імкнуліся пазнаць гісторыю зямлі сваіх продкаў, сучаснае жыццё і давесці гэтыя веды да новых пакаленняў?

У пошуку адказаў на гэтыя пытанні хочацца распавесці гісторыю 60-гадовай даўнасці з перадваеннага жыцця жыхароў Ліды. У гэтым невялікім горадзе Навагрудскага павета (у верасні 1938 г. налічвалася 26 257 жыхароў) не існавала буйных навуковых і асветных ці культурных цэнтраў. Аднак жылі людзі, якія ведалі і шанавалі гісторыю краю, продкаў, імкнуліся зберагчы кожную адметнасць мінулага і сучаснага жыцця і здолелі раскрыць гэтыя каштоўнасці для многіх людзей. Патрыётам горада быў бурмістр Юзаф Задурскі, дапамога якога спрыяла здзяйсненню важных краязнаўчых праектаў. У Лідзе, як і ў многіх гарадах і мястэчках Заходняй Беларусі актыўна і плённа працавала краязнаўчае таварыства. Гарадская бібліятэка, у якой налічвалася 10 000 тамоў, была адной з лепшых агульнадаступных бібліятэк на заходнебеларускай зямлі. Сучаснікі азначалі, што ў яе фондах былі навейшыя і лепшыя выданні сусветнай літаратуры, творы, вызначаныя высокімі ўзнагародамі. Нобелеўскімі прэміямі і інш. У фондзе мэтанакіравана быў выдзелены раздзел краязнаўчай літаратуры.

У 1935 г. быў арганізаваны выпуск выдатнага краязнаўчага часопіса "Лідская зямля" (Ziemia Lidzka," да 1939 г. называўся "Ziemia Nasza". Часопіс выходзіў штомесячна на польскай мове пад рэдакцыяй вядомага краязнаўцы Уладзіслава Абрамовіча. Глыбокая любоў да родных мясцін, талент гісторыка, літаратара і выдатнага арганізатара дапамагалі яму сабраць кола адметных аўтараў, сярод якіх быў і сам рэдактар. Менавіта У.Абрамовічу належыць цудоўная кніжка " Strony Nowogrodzkie" ("Навагрудскія мясціны"), якая атрымала 3-ю прэмію на літаратурным конкурсе, праведзеным прафесіянальным саюзам польскіх пісьменнікаў у Вільні.

У "Лідскай зямлі" былі апублікаваны дзесяткі арыгінальных цікавых артыкулаў па гісторыі Ліды і яе наваколля, па гісторыі вызвольных і палітычных рухаў, аб асаблівасцях укладу мясцовага жыцця, народных звычках, эканамічным стане і іншых пытаннях. Часта друкаваліся ў часопісе найлепшы знаўца краю Міхал Шымялевіч, Аляксандр Сняжко, Кладзімір Галубовіч. З артыкулаў часопіса паўставала гісторыя вёсак, маёнткаў, мястэчак, культавых устаноў усіх канфесій, распавядалася пра даследаванні курганаў і другіх археалагічных помнікаў, трагічныя падзеі паўстання 1863-64гг. ваенных дзеянняў 1918-1921 гг., асвятлялася самае шырокае кола сучасных праблем: стану сельскай гаспадаркі, эканамічнага жыцця горада, культуры. Напрыклад, у артыкуле М.Шымялевіча "Горад Ліда ў 1938 годзе" прадстаўлена падрабязнейшая характарыстыка эканомікі, бюджэту горада і яго выкарыстання, адміністратыўнай сістэмы, этнічнага, сацыяльнага, прафесіянальнага і канфесіянальнага складу яго жыхароў. З выключнай увагай у часопісе ставілася да славутасцяў Лідчыны і Навагрудчыны. Вялікая колькасць публікацый была прысвечана даследаванню сувязяў Адама Міцкевіча з краем: сям'і паэта, яго дзяцінству, каханні да Марылі і яе лёсу, наведванню Навагрудчыны сынам Вацлавам і многім другім аспектам, а нумар 9 за 1938 г. цалкам прысвечаны гэтай тэме ў сувязі з правядзеннем свята "Міцкевічавых дзён" калі журналісты з усёй Польшчы прынялі ўдзел у краязнаўчай экскурсіі па навагрудскіх памятных мясцінах. Знаходзілі адлюстраванне і лёсы другіх людзей, якія аставілі карысны ці памятны след на роднай зямлі.

Артыкулы ў "Лідскай зямлі" вызначаюцца навуковай грунтоўнасцю, адным з фактараў дасягнення якой было шырокае выкарыстанне даследчыкамі краю літаратуры, архіўных дакументаў і другіх крыніц. Многія артыкулы змяшчалі дзесяткі бібліяграфічны спасылак на польскія, расейскія, беларускія і на другіх мовах выданні і публікацыі навуковай, даведачнай, мемуарнай і іншай літаратуры незалежна ад часу і месца яе выпуску, па архіўныя друкаваныя і рукапісныя матэрыялы. Сярод крыніц нярэдка называліся бібліяграфічныя дапаможнікі.

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Магілёўскія вандроўкі

Для замацавання ведаў у любой галіне патрэбна практыка. Гэта добра разумеюць у Беларускім універсітэце культуры, дзе рыхтуюць унікальных у сваім родзе спецыялістаў - музейшчыкаў. Будучыя музейныя супрацоўнікі атрымліваюць адукацыю не толькі ў лекцыйных аўдыторыях і бібліятэках, але і ў музейных залах, фондах, падчас экскурсій і археалагічных раскопак.

Выязджаючы ў іншыя гарады, пад кіраўніцтвам выкладчыкаў студэнты знаёмяцца з работай вялікіх і малых рознапрофільных музеяў, параўноўваюць іх канцэпцыі, спосабы мастацкага вырашэння экспазіцый і, што не менш важна, знаёмяцца з людзьмі, якія робяць музеі сёння. А сярод іх ёсць сапраўдныя энтузіясты, тыя, хто шукае новыя падходы, самаадданна прабівае сцяну неразумення і адкрытага супраціўлення, пераадольвае фінансавыя праблемы.

"Чым больш, — кажа кіраўнік музейнай практыкі, дацэнт кафедры гісторыі і музеязнаўства Алег Трусаў, — за час практыкі студэнты ўбачаць, пачуюць і запомняць, тым лепш".

І вось на пачатку кастрычніка шляхі студэнтаў - музейшчыкаў 4 курса Беларускага ўніверсітэта культуры і іх кіраўнікоў праляглі ў Магілёў.

Горад сустракаў гасцей снегам, дажджом і ветрам, відаць, помсцячы за скептычнае стаўленне. (Маўляў, няма чаго глядзець, усё разбурана за савецкай уладай.)

Прытуліла нас некалі фешэнебельная, а зараз састарэлая гасцініца "Днепр" у стылі савецкага канструктывізму. Яна паўстала ў канцы 40-х гадоў на месцы разбуранага Іосіфаўскага сабора, помніка класіцызму. Сабор быў закладзены ў канцы 18 ст. па загаду Екацярыны II у гонар аўстрыйскага імператара Іосіфа. Цяпер пра аблічча былой Саборнай плошчы нагадвае толькі мемарыяльная арка таксама 18 ст., што стаіць насупраць гатэля "Днепр".

Першы пункт нашай вандроўкі — Магілёўскі мастацкі музей В. К. Бяльніцкага-Бірулі. Ён месціцца ў гарадской сядзібе 18 ст. Металічная агароджа, у двары брук, газоны і старыя дрэвы. Мемарыяльны бюст мастака. Атмасфера камернасці ўласціва і музейным экспазіцыям. Экскурсавод з замілаваннем распавядае пра ўлюбёную серабрыстапярлінную гаму жывапісных палотнаў Бяльніцкага-Бірулі, яго тонкае адчуванне душы прыроды. Фотаздымкі і асабістыя рэчы адлюстроўваюць жыццёвы шлях мастака.

У гасцёўні музея перыядычна ладзяцца канцэрты, сустрэчы з творчай інтэлігенцыяй. На трэцім паверсе — выстава графікі магілёўскай мастачкіЛарысы Журавовіч.

Пераскокваючы праз лужыны і ўжо асабліва не хаваючыся пад парасоны, накіроўваемся да Станіславаўскага касцёла, помніка барока 18 ст. 200-гадовыя драўляныя дзверы няспешна ўпускаюць нас у сярэдзіну. Набажэнства не праводзіцца, таму ёсць магчымасць разглядзець фрэскавую размалёўку на сценах. Ёй пашанцавала: дзякуючы таму, што з 1935 па 1986 гг. у касцёле размяшчаўся архіў, фрэскі цалкам не знішчаны. Акрамя евангельскіх сюжэтаў на адной са сцен захавалася ўнікальная кампазіцыя на гістарычную тэму: кароль Сігізмунд уручае грамату магілёўскім манахам-кармелітам. Дзівімся на панараму Магілёва 18 ст.

У гатэлі "Днепр" цудоўным чынам уключаецца цэнтральнае ацяпленне і мы пачынаем верыць, што вандроўка будзе ўдалай.

На наступны дзень з'явілася сонца. Падсохла. Клёны сыпанулі жоўтай лістотай.

Мы спяшаемся на сустрэчу з Пушкіным. Не да помніка расейскаму паэту, хаця ён, як вядома, праязджаў праз Магілёў і пакінуў пра горад добрыя ўспаміны. Мы ідзём да дырэктара Музея гісторыі Магілёва, спадара Ігара Пушкіна. Уласна кажучы, музея яшчэ няма. Ёсць апантаны гэтай справай, адукаваны і вельмі сімпатычны чалавек, калектыў ягоных аднадумцаў і шэраг экспанатаў.

Спадар Пушкін знаёміць нас з Архірэйскім падвор'ем, архітэктурным комплексам 18 ст. у стылі барока. У цэнтры — палацрэзідэнцыя праваслаўнага архіепіскапа Георгія Канінскага. Адзін з дамоў гэтага падвор'я, ужо амаль адрамантаваны, у хуткім часе павінен заняць Музей гісторыі Магілёва.

З Архірэйскага падвор'я па вуліцы, на якой заўсёды ветрана, наша група рухаецца ў раён з прыгожай назвай Падніколле. Падніколле — нізкае месца поймы Дняпра, парослае хмызамі. Некалі тут шумелі рамесніцкія кварталы, але пасля чарговага пажару яны не аднавіліся. Спускаемся па доўгай жалезнай лесвіцы і набліжаемся да цэлага архітэктурнага комплекса. Мураваная агароджа з узорнай брамай, званіца, дзве царквы і жылыя пабудовы — усё гэта Нікольскі праваслаўны жаночы манастыр.

Сталага веку манашка прыносіць нам дазвол-благаславенне наведаць Мікалаеўскую царкву. Вялізны светлы храм 17 ст. у стылі барока. У сярэдзіне ідуць рэстаўрацыйныя работы: пахне клеем і пілавіннем. Аднаўляецца унікальны 4-ярусны іканастас, аздоблены разьбой па дрэве з пазалотай. Дарэчы, славутая тэхніка беларускай рэзі была прынесена нашымі майстрамі ў Маскоўю. Іхнімі рукамі ўпрыгожаны, напрыклад, вядомы Круціцкі церамок. Спыняемся перад абразамі 18 ст. Задзіраем галовы і глядзім на скляпенні купала, упрыгожаныя фрэскамі. Па тэрыторыі кляштара хадзіць забаронена, таму экскурсія працягваецца перад брамай.

Як гістарычны кур'ёз, гучыць аповяд нашага магілёўскага гіда пра помнік Сталіну. Ужо ў 70-я гады руплівыя манахіні, абрабляючы зямлю пад агароды, адкапалі ў зямлі цэментныя ногі. Паглыбіліся яшчэ — паказаліся галіфэ. Паклікалі прадстаўнікоў музея і гарадскіх улад. Тут і высветлілася, што перад узорнай брамай ляжыць "бацька народаў" Сталін, укінуты ў яміну дагары нагамі. Раздзіліся афіцыйныя асобы, што рабіць. Падымаць, працы шмат, ды і куды яго потым падзець? Вырашылі засыпаць і пакінуць, як быў. "Так звяргаюцца ідалы," — сказаў бы Уладзімір Караткевіч.

Жыхара цэнтральнай і паўднёвай Беларусі Магілёў уразіць ярамі і ўзгоркамі. Такі ландшафт стварыў ледавік. Мы глядзім са стромкіх схілаў уніз, стоячы на месцы Магілёўскага замка, канчаткова зруйнаванага ў 19 ст., у часы губернатарства Мураўёва. Адсюль, з месца ўпадзення ракі Дубровенкі ў Дняпро, даўным-даўно пачаўся горад.

У 17 ст. яго архітэктурнае аблічча вызначыла Магілёўская ратуша з высокай многаяруснай вежай. Вежу відаць было з Дняпра і гарадскіх прадмесцяў. Яна перажыла не адну варожую навалу, але процістаяць злачыннаму невуцтву 20 ст. не змагла. Вежа была ўзарвана пасля вайны, у час інтэнсіўнага будаўніцтва камунізму.

Пра гісторыю магілёўскай ратушы, як і пра многае з мінуўшчыны, можна даведацца ў Абласным краязнаўчым музеі. Гэта культурная ўстанова мае паважны век — 130 гадоў. Заснаваная яна была пры губернскім статыстычным камітэце неўзабаве пасля падаўлення паўстання 1863-65 гг. У стварэнне музея ўнёс уклад збіральнік беларускай народнай творчасці Е. Р. Раманаў ды іншыя аддана руплівыя, памяць аб якіх зберагаецца супрацоўнікамі.

У экспазіцыйных залах нас ураджвае густоўнае мастацкае афармленне, сучасныя інтэр'еры, дыярамы, выкананыя на еўрапейскім узроўні. Прыходзіць на памяць, што менавіта са сцен Магілёўскага краязнаўчага музея знік у гады Вялікай Айчыннай вайны Крыж Ефрасінні Полацкай, наша вялікая культурна-гістарычная каштоўнасць. (Дзеля справядлівасці дададзім, што музей у вайну мясціўся не на Савецкай плошчы, а ў будынку пазямельна-сялянскага банка.)

Цяперашні будынак музея таксама пазначаны гісторыяй, як месца вялікага развітання. Тут апошні расейскі імператар Мікалай II прыняў змярканне аб адрачэнні ад пасаду і развітаўся з афіцэрамі Стаўкі. Адсюль ён паехаў насустрач сваёй смерці.

У размовах пра нечаканыя перапляценні лёсаў асобных людзей, гарадоў і цэлых народаў мы няспешна ідзём вуліцамі старажытнага горада. Былая Гандлёвая — цяпер Савецкая. Былая Шклоўская — цяпер Першамайская. Раней Малая Садовая — цяпер Ленінская. Саборная плошча — зараз сквер імя І.С.Лазарэнкі.

На наступны дзень нас чакае Абласны мастацкі музей. Будынак былога банка, стыль мадэрн, пачатак 20 ст.

Экспануюцца жывапісныя палотны з фондаў музея. Сацыялістычны рэалізм глядзіць на нас узаранай зямлёй і тварамі старых.

На першым паверсе разгорнута выстава славутага беларускага мастака П.В.Масленікава. Супрацоўніца з задавальненнем водзіць нас па залах. Распавядае пра творчы шлях мастака, уражэнца Магілёўшчыны. Яркая, сакавітая, запамінальная манера жывапісу. У адным з пакояў асабістыя рэчы Масленікава.

Плашч, канапа, мальберт, цюбікі з фарбай і пэндзлі. Сумным акордам гучыць апошняе незавершанае палатно майстра. Пішам цёплыя словы ў кнігу водгукаў.

І зноў, ужо перад развітаннем, блукаем па горадзе, які нам так спадабаўся. Храмы, музеі, будынкі розных архітэктурных стыляў, магілёўскія краявіды — усё гэта нам хочацца запомніць і наведаць яшчэ неаднаразова. Бо мінулае Магілёва, на гербе якога адчынена брама з вявай рыцара і "Пагоняй", — надзвычай удзячная глеба для гісторыкаў, этнографаў і мастацтвазнаўцаў. А значыць, і для прафесійных работнікаў музеяў.

Гулак А.А.

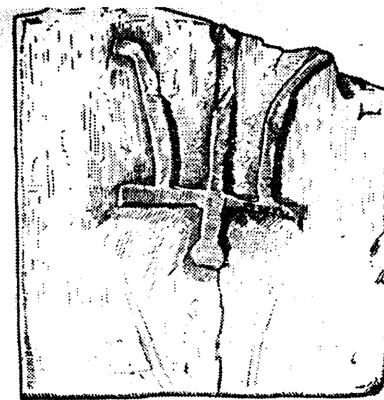
Аповесць пра словы

ПЛІНФА

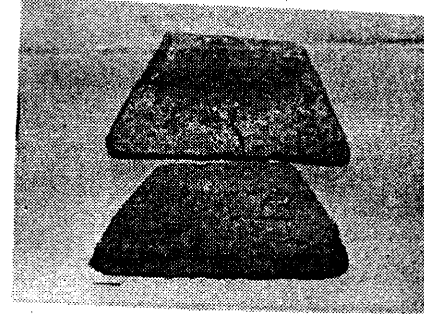
Плінфа — шырокая і тонкая абпаленая цэгла. Для яе ўласціва квадратная (або пазней простакутная) форма і невялікая (да 4 - 5 см) таўшчыня.

У Кіеўскую Русь плінфа трапіла ў Х ст. разам з візантыйскімі дойлідамі. Упершыню на Беларусі плінфа ўжыта ў муроўцы Полацкай Сафіі. Потым мураваныя пабудовы з яе выкарыстаннем узводзяцца ў Полацку, Віцебску, Гародні, Тураве, Навагрудку і іншых нашых старажытных гарадах. У XII ст. адначасова ўжывалася плінфа двух (і болей) памераў. Прычым адзін з іх быў асноўным, а іншыя складалі 20 - 30 % ад агульнай колькасці. Старажытную полацкую, віцебскую і гарадзенскую плінфу выраблялі ў спецыяльных формах з драўляным дном. Пра гэта сведчаць адбіткі дошак ад формы на гліне і спецыяльныя знакі, якімі цагельнікі часам пазначалі сваю прадукцыю.

Знакі — гэта паглыбленні, выразаныя ў бакавых сценах і дне некаторых драўляных формаў. Полацкая і віцебская плінфа мела знакі на тарцах і адным з шырокіх бакоў, а гродзенская — толькі на тарцах. Полацкія і віцебскія цагельнікі пазначалі сваю прадукцыю яшчэ і спецыяльнымі

штампамі, якія пакідалі паглыбленыя сляды — клеймы. Знакі на плінфах мелі выгляд літар, крыжыкаў, трохзубцаў, стрэлачак і іншых геаметрычных знакаў. Часам на цэгле XI — XII ст. ст. сустракаюцца розныя малюнкі і нават надпісы.

Абпальвалі плінфу ў спецыяльных печах, складзеных з цэглы. Яны былі напольнымі, або ўпускаліся ў схіл якога-небудзь пагорка. У другой палове XIII ст. плінфу ў беларускім дойлідстве змяніла буйнапамерная брусковая цэгла.

Што датычыць самога слова ***плінфа***, то яно наколькі звычнае для гісторыкаў, настолькі нязвычнае для звычайнага чалавека. І нічога тут дзіўнага няма. Слова ***plintos*** па грэцку проста абазначае ***цэгла***. А паколькі ў грэцкім напісанні гэтая літарат***"т"*** пішацца не праз ***"таў"***, а праз ***"тэта"***, то гэтае незразумелае ***"тэта"***і дало праблему шматчытання гэтага слова.

Славяне блыталі грэцкія літары. Блыталі грунтоўна. Нават сталіцу Грэцыі горад Атэн чамусьці назвалі Афіны. Чаму? Логікі ніякай, але гэта гістарычны факт. Недарэчнасць, але факт.

Аналагічна і са словам ***плінфа***. Безумоўна, што ***плінфа*** пайшла ад ***plintos***, але каб жа гэтым усё і скончылася. Не, так не атрымалася. Знайшліся разумныя людзі, якія прачыталі гэтую ***"тэту"*** правільна і мы атрымалі слова ***"плінта"***, што пазней дало ***"пліта"***. Пад Салігорскам, недалёка ад Чырвонай Слабады ёсць вёска ***Пляпты***. Усе мясцовыя жыхары выводзяць назву сваёй вёскі ад словаў ***"плясці"***, ***"плот"***. А што вы скажаце на тое, што па грэцку ***planetas*** - гэта ***бадзяжнік, валацуга***, або ***планета***. А калі хто з чытачоў ***плёў*** частакол у беларускім выяўленні гэтай з'явы, то той мусіў бачыць, як гэтая няшчасная частаколіна, выконваючы ўсе нашыя беларуска-грэцкія пасылы, аплятае тыя жэрдкі, якія леглі ў аснову гэтага плоту. Мы не кажам, што назва ***Пляпты*** сягае недзе ў Грэцыю. Не кажам. А чаму не?

Алег Трусаў, кандыдат гістарычных навук,
Станіслаў Суднік

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная рада:
Генадзь Бураўкін — старшыня,
Людміла Дзіцэвіч, Сяргей Запрудскі,
Аляксей Пяткевіч, Аляксей Рагуля,
Аляксей Саламонаў, Павел Сцяцко,
Алег Трусаў, Эрнэст Ялугін.

Аўтары нясуць поўную адказнасць за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні ўпраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі і друку Гродзенскага аблвыканкама.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Кошт па дамове. Газета падпісана да друку 9. 11. 98 г.
Наклад 3000 асобнікаў. Замова № 2573.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 12 000 руб., 3 мес.- 36 000 руб.